కృష్ణశాస్త్రి

బహుకాలదర్శనం

కృష్ణశాస్త్రి

బహుకాల దర్శనం

ఓరియంట్ లాఙ్మన్

ఓరియంట్ లాఙ్మన్ లిమిటెడ్

రిజిస్టర్డ్ కార్యాలయం
3-6-272, హిమాయత్ నగర్
హైదరాబాద్ 500 029 (ఆం ప్ర)

ఇతర కార్యాలయాలు
కామాని మార్గ్, బల్లార్డ్ ఎస్టేట్, బొంబాయి 400 038
17 చిత్తరంజన్ అవెన్యూ, కలకత్తా 700 072
160 అన్నాసలాయి, మద్రాసు 600 002
1/24 అసఫ్ అలీ రోడ్డు, కొత్తఢిల్లీ 110 002
80/1 మహాత్మాగాంధీ రోడ్డు, బెంగుళూరు 560 001
3-6-272, హిమాయత్ నగర్, హైదరాబాద్ 500 029
బిర్లా మందిర్ రోడ్డు, పాట్నా 800 004
పాటియాలా హౌజ్, 16-ఎ, అశోక్ మార్గ్, లక్నో 226 001
ఎస్ పి గోస్వామి రోడ్డు, పాన్ బజార్, గౌహతి 781 001

ISBN 0 86125 945 9

ప్రచురణ
ఓరియంట్ లాఙ్మన్ లిమిటెడ్
3-6-272, హిమాయత్ నగర్, హైదరాబాద్ 500 029

టైప్ సెట్
మాస్టర్ గ్రాఫిక్స్, లక్డీకాపూల్, హైద్రాబాద్ 500 004

ముద్రణ
స్పీడ్ ప్రింట్, సైదాబాద్, హైద్రాబాద్ 500 004

రెండు మాటలు

శ్రీ కృష్ణశాస్త్రి వంటి ఆరియుతేరిన (రచనా) వృద్ధ మూర్తుల రచనా సంపుటాలకు ముందు ఏవో రెండు మాటలువ్రాయబోవడం చాపల్యంవల్ల గాని, చాతుర్యంవల్ల గాదు అయితే ఈ ప్రయత్నం ఎందుకు? అంటే - ఆయన రచనల మీద ఉండే తెగ ఇష్టం వల్ల, అని జవాబు

ఒకసారి శ్రీ కృష్ణరాయభాషానిలయంలో జరిగిన మహాసభకు హాజరయి, శ్రీ శాస్త్రిగారి కారులో తిరిగివస్తూ ఆయనతో అన్నాను - "అన్నగారూ, మీ రచనలన్నీ - రేడియో నాటికలు - ప్రసంగాలతో సహా త్వరగా అచ్చయి ఎప్పుడు వస్తాయా అని ఎదురుచూస్తున్నాం మిమ్మల్ని 'కృష్ణపక్షం', 'ఊర్వశీప్రవాసం'- కవిగానే లోకం చాలా వరకు ఎరుగును మీ అద్భుతమైన వివిధసారస్వత ప్రక్రియలను ఒడుపైన వచనరచనలను లోకానికి చూపి చకితం చెయ్యాలి" అని ఊరుకోక, 'పోనీ కొన్నిరచనలు నాకివ్వండి - నేను చక్కగా వేస్తాను ' అన్నాను

శాస్త్రిగారు స్తిమితంగా - 'అన్నీ సిద్ధం చేశాను త్వరగానే అచ్చవుతాయి చూడండి' అన్నారు

అని, సుమారు మూడేళ్ళయింది

పుస్తకాలు అచ్చుకాలేదు

అయితే - శాస్త్రిగారి కాలమానంలో మూడేళ్ళంటే మూడు రోజులన్నమాట

తర్వాత మళ్ళా కలుసుకోలేదు తదుపరి చాలా మార్పులు వచ్చాయి

శాస్త్రిగారు దైవికంగా మౌని అయిపోవడం, ఆయన ఆరోగ్యం ఎన్నాళ్ళకోగాని కుదురుపడకపోవడం వగైరా-

మొన్న ఆ మధ్య కులుసుకున్నప్పుడు ఆయన బల్లమీద "బహుకాలదర్శనం" అనే రచనల సంపుటి హఠాత్తుగా కనపడేటప్పటికి, నా సంతోషానికి మేర లేకపోయింది

ఆయన ఆ సంపుటానికి ఏ ఇతర కారణాలవల్ల ఆ పేరు పెట్టినా, వాటికోసం ఎదురుచూసే అస్మదాదులయెడల ఆ పేరు అన్వర్థం అయింది

"బహుకాల దర్శనం" లో – ఒక ఆప్తత ఉంది ఆపేక్ష ఉంది ఆశ ఉంది

బహుకాలానికి అయిన ఆ "దర్శనం" మళ్ళా అదృశ్యం కాకుండా మా విశ్వోదయ ధృఢసంకల్పంతో శాస్త్రిగారి రచనా సంపుటాలను పరంపరగా ప్రకటించడానికి పూనుకోవడం, ఏనాడో అస్మదాదుల కళ్ళల్లో మెదలిన స్వప్నానికి సుస్థిరరూపం ఇవ్వడమై, మరింత ఉల్లాసాన్ని కలిగిస్తున్నది

ఇక్కడ ఒక ప్రశ్న —

ఏమి ? —

శాస్త్రిగారి పుస్తకాల ప్రచురణకు ఎందుకంత తహతహ ?

తెలుగుదేశం, రచయితలకు, కవులకు, గొడ్డు పోయిందా?

చేయివిసిరితే, వందమంది !

పుస్తకాలకు కరువా?

విపణివీధిలో వేలకువేలు

మరి ? —

అక్కడే ఉంది విశేషం ఈ ప్రశ్నకు సరైన జవాబుచెబితే- శాస్త్రిగారి రచనాసారాన్ని స్పృశించినట్టే !

శాస్త్రిగారికీ, ఆంధ్రలోకానికీ ఉండే అనుబంధం విచిత్రమైనది

మొదట శాస్త్రిగారికి లోకం ఎంత ఇష్టమో, అంత అందకుండా దూరంగా ఉండేవారు

లోకానికి లోపల ఆయన మీద ఎంత అనురాగమో అంత విముఖంగా ఉన్నట్టు కనబడేది క్రమంగా రెండు దశాబ్దులు కడచేటప్పటికి శాస్త్రిగారు తమ లోకాతీత కవితా గంధర్వలోకంనుంచి ప్రజల్లోకి తొంగిచూడడం ప్రారంభించారు జనత తలయెత్తి ఆయనవైపు ఆశగా చూచింది లోకంలోని ఎత్తులూ, పల్లాలు, విసుగులు, విలాసాలు,

వలపులు, వగపులు, అందాలు, అహంకారాలు, ఆయన్ను ఎలుగెత్తి పిలిచాయి

అన్నింటికీ ఆయన మారుపలికారు ఆ పలుకులో నుంచి సూటిగా సూనృతంగా గేయాలు పరుగులెత్తాయి ప్రసంగాలు పరిమళించాయి యక్షగానాలు ప్రత్యక్షమైనాయి విజ్ఞానం వినోదం సహస్రముఖాల విచ్చుకున్నాయి

వీటిని ప్రజలకు అందించడానికి అభ్రభారతి (Radio) చేసిన సహాయం మరువరానిది

ఇట్టి విశిష్టరచయిత రచనలను ఏకముఖంగా చేతిలో పెట్టుకుని చదివి ఆనందించకుండా సాహిత్యప్రియులు ఉపేక్ష వహించలేరు అంతేకాదు –

ఆ రచనల సంస్కారం అనన్యాదృశమైనది లోకంలోని కొందరు రచయితలు పురాణవిశ్వాసాలకో, నవీన వ్యామోహాలకో తాకట్టుపడి ఒకటి పురస్కరించడం వేరొకటి తిరస్కరించడం పరిపాటి

శాస్త్రిగారు ప్రాచీన నవీన ప్రగతి వాదాల త్రివేణీ సంగమం ఇందులో ఏ ఒక్కటీ నిర్గుణమైనదిగాని, నిర్దుష్టమైనది గాని కాదని ఆయన తలంపు ప్రతిభావంతుడు అన్నిటినీ చూస్తాడు తనమార్గమేదో తాను నిశ్చయించుకుంటాడు ఒకరి వెంటపడడం, ఒకరికి ప్రతిధ్వనిగా మారడం అతనికి కిట్టని సంగతి ఈ సత్యాన్నే కాళిదాసు మాళవికలో అన్నాడు – “సంత పరీక్ష్య అన్యతరద్భజంతే మూఢ పరప్రత్యయనేయ బుద్ధి ”

చిన్ననాడు మహాకవులు పండితులు అయిన తండ్రి పెదతండ్రుల సాహచర్యం,

విద్యార్థిదశలో ఆంగ్లభాషా సాహిత్య కోవిదుడు రఘుపతి – నాయుడుగారి ఆచార్యకం, బాగా ఎదిగినపిమ్మట రామమోహనరాయల వంటి మానవతావాదుల అపార ప్రభావం, ఆయనను క్రొత్తవ్యక్తిని చేశాయి కనుకనే ఆయన సాహిత్యంగురించి మాట్లాడినా , సామ్యవాదం గురించి మాట్లాడినా ఉమర్ ఖయ్యాము గూర్చి మాట్లాడినా, ఉపనిషత్తులు గూర్చి మాట్లాడినా, ఒక విలక్షణ వాక్కు ఖంగున మ్రోగుతుంది

ఒకకొందరికి వలె ఆయన రచనకు లోకంలో అస్పృశ్యము అంటూ ఏవీ లేవు, 'శక్తి అంటూ ఉండాలిగాని, రచయితకు ఉదారం, నీచం అనీ, రమ్యం జుగుప్సిత మనీ, ఏదీ లేదు అన్నీ ప్రతిభాపించికతో స్పృశిస్తే మనోహరం అయిపోతాయి' అని ఆయన మతమూ, అనుభవమూను

కనుకనే ఆయన 'పుష్పలావికలు' గురించి ఎంత శ్రద్ధగా చెప్పగలరో, 'బూట్ పాలిష్' గురించికూడా అంత ఇంపుగాను చెప్పగలరు శ్రీనాధుని కవితారహస్యాలలోకి చొచ్చుకుపోయి చూచినట్టే, చిన్నారిపాపల ఆటలపాటల్లో కూడా లీనమై పోగలరు కాబట్టి, ఆయన నోటివెంట ఏది వచ్చినా ఎవరో ప్రేరణచేస్తే వచ్చినట్టుకాక, హృదయంనుంచి దూసుకు వచ్చినట్టు కనపడుతుంది

ఇంకో విశేష మేమంటే,

కొందరు రచయితలు ఏదో ఒక రచనాప్రక్రియను అవలంబించి, కృతార్థు లవుతారు మరి కొందరు కొన్నిటిని అభిమానించి, మరికొన్నిటిని ప్రయోగాత్మకంగా వ్రాస్తారు అవి సఫలం కావచ్చు విఫలం కావచ్చు నమ్మకం లేదు

శాస్త్రిగారి విషయంలో మొదట అట్లాగే అనుకున్నాం, ఆయన దుర్గం కవిత మాత్రమే అనీ, ఇంకేదీ ఆయన వల్లకాదనీ, కాని – ఆయన కవితను మించిన వచనమూ, యక్షగానాలూ, నాటికలూ వ్రాసి, లోకాన్ని దిగ్భ్రాంతం చేశారు కథ, నవల జోలికి పోలేదు ఆయన రుచే వాటి మీదకు ప్రసరించ లేదేమో

ఉత్తమ రచయితకు ప్రతిభ, వ్యుత్పత్తి సమృద్ధిగా ఉండాలంటారు కాని, శాస్త్రిగారికి వ్యుత్పత్తికంటె ప్రతిభమీదనే పక్షపాతం అట్లా అని – ఆయన వ్యుత్పత్తిని తిరస్కరించిన సన్నివేశాలు చెప్పదగినంతగా కనపడవు లోకంలో లబ్ధప్రతిష్ఠులైన కవుల కంటె ఆయన వాడిన అపశబ్దాలు తక్కువే

ఏతావాతా —

ఆధునికాంధ్ర సాహిత్యంలో అసాధారణ ప్రతిభావంతుడైన రచయిత శ్రీ కృష్ణశాస్త్రి అట్టివారి రచనలు లోకానికి త్వరగా సమగ్రంగా

అందాక ఆ ప్రయత్నంలో సంకీర్ణ వ్యాసాలు, సాహిత్య ప్రసంగాలు, యక్షగానాలు, శ్రవ్య నాటికలు, గేయాలు, ఖండ కావ్యాలు, క్రమంగా ప్రకటితం కావడం ఆంధ్ర సాహిత్యప్రియులకు ఎంతైనా హర్షదాయకమనుకుంటాను ఈ విశ్వోదయ ప్రయత్నానికి ప్రజామోదం ఉంటుందని నా విశ్వాసం

కావలికళాశాల

1-10-65

ఇట్లు

ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రి

నాకు తోచిన నాలుగు మాటలు

శాస్త్రిగారు ఈ సంకలనానికి – అందులో ఇది మొదటిది, తరువాత ఎన్నో వొస్తున్నాయి – నన్ను పరిచయ వాక్యాలు రాయమన్నారు నేను ఆయన్నిగాని, ఆయన రచనలనుగాని పరిచయం చెయ్యడమనేది బొత్తిగా అపసవ్యం, అసందర్భమున్నూ నన్నాయన పరిచయం చెయ్యడం సబబుగాని, ఆయన్ని గురించి తెలుగువారికి తెలియనిదీ, నేనె చెప్పగలిగిందీ, ఏముంటుంది?

అంచేత ఈ నాలుగు మాటలూ మీరు చదవకపోయినా నష్టంలేదు చదివితే చిన్న లాభం ఉండొచ్చు ఆయన తెలుగు ఎంత రుచిగా ఉంటుందో, నా మాట చప్పదనం చవిచూశాక మరింత బాగా తెలుస్తుంది మీకు

నా మీదున్న అభిమానం కొద్దీ ఆయన నన్ను రాయమన్నారు అంచేత ఏదో రాయడం తప్ప గత్యంతరం లేదు

అసలు శాస్త్రిగారి రచనలన్నీ – గద్య రచనలూ పద్యరచనలూ పుస్తక రూపంలో వొచ్చితీరాలని పట్టుబట్టింది కాటూరి వెంకటేశ్వరరావుగారు ఏడెనిమిదేండ్ల క్రితం, ట్రంకుపెట్టెల్లోంచి పాత కట్టలు విప్పడం, ఇవన్నీ చదివి, 'బావగారే' (వేంకటేశ్వర్రావుగారే) సంస్కరించి సంపుటాలుగా విడదీసి అచ్చు వేయించాలని శాస్త్రిగారనడం నే నెరుగుదును వేంకటేశ్వర్రావుగారు కొన్ని వ్యాసాలు – "కోవెల కొలను" వంటివి– మళ్ళీ మళ్ళీ విని, "వీటిని సంస్కరించడమేమిటి బావగారూ ! రాసినవి రాసినట్టు అచ్చువేసి పారెయ్యక" అనడం శాస్త్రిగారు, 'అలాకాదు, ఇందులో చెత్తాచెదారం ధూళీ దూగరా – అంతా నిర్మొహమాటంగా లాగిపారేసి, నిగ్గు మాత్రమే అచ్చువేయించాలి ఆ పని మీమీదపెట్టాను,' అనడం కూడా నేనెరుగుదును దురదృష్టవశాత్తూ అకస్మాత్తుగా వేంకటేశ్వర్రావుగారు మనకి దూరమైపోయారు ఈ రచనల ప్రచురణ ఆయన ద్వారా జరిగితే ఎంతో బాగుండేది

ఒకటి మాత్రం నిజం ఆయన బలవంతం చెయ్యకపోతే

శాస్త్రిగారు ఈ పని తలపెట్టేవారు కారు అంచేత ఈ పుస్తకాలు అవతరించడానికి ఆయనే కారణం అని చెప్పాలి

ఓ మాటు, ఈ సందర్భంలోనే , ఒక వ్యాసం, "కోవెల కొలను" అనుకుంటాను, నేను చదవడం వేంకటేశ్వరరావుగారు వినడం జరిగింది "అబ్బ వచనం కూడా ఏం చెక్కుతారండీ ఈయన!" అన్నాను నేను "పెర్‌ఫెక్షనిష్టండీ!" అన్నారు వేంకటేశ్వరరావుగారు శాస్త్రిగారి రచనాశిల్పానికి అది మంచి నిర్వచనంగానే తోస్తుంది నాకు

శాస్త్రిగారు తన తెలుగును చెక్కుతారు దానికి నగిషీ పడతారు మెరుగు పెడతారు పద్యంలోనూ గద్యంలోనూ కూడా ఆయన అభిరుచి మహ సున్నితమైనది ఆయన మనస్సులో ఎక్కడో అసలైన తెలుగు భాషకు నమూనా ఏదో ఉంది ఆయన రచనలన్నీ దానికి దగ్గరగా ఉండాలి నన్నయనాటినుంచి నేటివరకూగల తెలుగుసాహిత్యానికి రంగూ రుచి కల్పించిన తెలుగు నుడికారమేకాక, నిత్యం తెలుగు ఇళ్ళలో వినబడే ప్రాణమున్న తెలుగులో మెలకువలూ అందచందాలూ అన్నీ కలిసి, ఆయన పలుకులో నిగ్గుదేరి, పద్యంగానో, పాటగానో, వచనంగానో రూపుదాలుస్తాయి

తెలుగువారిలో చాలామంది శాస్త్రిగారిని కవిగానే ఎరుగుదురు ముప్ఫయ్యేళ్ళ క్రితం ఆయన రాసిన 'కృష్ణపక్షం' 'ఊర్వశి' 'ప్రవాసం' ద్వారా, కన్నీటి కెరటాల వెన్నెల్లో కంటక కిరీటధారియై కాళరాత్రి మధ్య తిరిగే నిస్పృహకు అపరావతారమే కృష్ణశాస్త్రి అనీ, కేవలం ఊహా సుందరి అయిన ఊర్వశిని ఆరాధించే ప్రేమికుడు కృష్ణశాస్త్రి అనీ, వాళ్ళవాళ్ళ మనసుల్లో ఆయన బొమ్మని ఈ రకంగా కట్టుకున్నారు ఎంతో మంది

ఈ మధ్య ఏడెనిమిదేళ్ళుగా ఆయన అతికులాసా అయిన చిన్న పిల్లల అల్లరి చిల్లరి పాటలూ, కొంటెపదాలూ, పల్లెవాళ్ళపాటలూ, కుప్ప నూర్పు పాటలూ, రోడ్ రోలర్ పాటలూ, బండివాళ్ళ పాటలూ, స్త్రీల పాటలూ వంటివి రాసి రేడియో ద్వారా ప్రసారం చేస్తుంటే ఆ బొమ్మకి కొంచెం దెబ్బతగిలి, కొందరు నిజంగానే బాధపడ్డారు అయితే కృష్ణశాస్త్రిలో కృష్ణపక్షం రాసిన కవి ఒక మూల ఉన్నాడు మరొక మూల

లోకాన్ని బాగా దగ్గరగా ఎరుగున్న గడసరీ, మనుషుల్ని - అన్ని రకాలవాళ్ళనీ - కొంటె చిరునవ్వుతో పరిశీలిస్తూ, వాళ్ళంటే పిచ్చి ఇష్టంతో పడిచచ్చే సంఘజీవీ, ఉన్నాడు అప్పుడూ ఇప్పుడూ కూడా ఈ రెండో వ్యక్తే బలవంతుడు

ఇప్పుడేం జరిగిందంటే ఆ కవిన్నీ ఈ లోకజ్ఞుడున్నూ కలిసి ఒకటయ్యారు మొదటినించీ అవుతూనే వచ్చారేమో

ఆ సంయోగం ఇప్పుడు పూర్తయింది ఈ ఖండికల్లో, వ్యాసాల్లో, తానెరుగున్న లోకాన్ని తరచి వడపోసిన ద్రష్టా, ఆ లోకజ్ఞతకు కావ్య రూపం కల్పించిన గడసరీ, ఇద్దరూ కనిపిస్తారు, కలసిపోయి ఒకే వ్యక్తిలా, మూర్తిలా కనిపిస్తారు

శాస్త్రిగారి వచన రచనల్లో సున్నితమైన హాస్యముంది ఆ హాస్యానికి వెనుక ఒక బరువూ వుంది నవ్వుతూ చదువుతాం, దిగులుగా నెమరు వేసుకుంటాం 'శ్రీ రాములు,' 'రిక్షావాలా,' అందరికన్నా 'సుబ్బమ్మవ్వ' ఒకసారిపరిచయమయ్యాక, ఇంక ఎన్ని వొదిలిపెట్టరు ముఖ్యంగా సుబ్బమ్మవ్వ

"సుబ్బమ్మవ్వ" విషయంలో మరీ దిగులుగా ఉంటుంది నాకు ఎందుకంటే సుబ్బమ్మవ్వ అంతరించిపోతోంది ముందు ముందు ఆమె ఉండడానికి వీల్లేదు ఆమె సర్వతోముఖవికాసానికి అవసరమైన ఆ పల్లెటూరిచాదస్తపు బ్రాహ్మణీకం, ఆ సమిష్టి కుటుంబం ఇప్పుడే లేవు రోజులు మారిపోతున్నాయి మనకి ఇష్టమైనవి ఎన్నో పోతున్నాయి "మా ఊరు పోయింది," "మా ఊళ్ళో వీధి అరుగు," "కోవెల కొలను," లాంటి వ్యాసాలు చదువుతుంటే అయ్యో! అనిపిస్తుంది మరి కాస్త వెనక్కిపోతే ప్రబంధయుగమునాటివీ, ప్రభువు లనాటివీ "పుష్పలావికలూ," "సువాసన ద్రవ్యాలు," దర్బారులూ, పండిత సత్కారాలూ, పల్లకీలు, ఏనుగులు, ఊరేగింపులు, అన్నీ ఏనాడో పోయినాయి తాను ఎరుగున్న రాజాస్థానాలు, తాను చదివిన ప్రబంధాల్లోని సూచనలూ ఆధారంగా శాస్త్రిగారు ప్రబంధకాలంనాటి వాతావరణాన్ని పునస్సృష్టించారు కొన్ని రేడియో ప్రసంగాల్లో, నిన్న మొన్న జరిగినంత స్పష్టంగా చిత్రించారు నిజంగా ఆ రోజుల్లో ఆయన వర్ణించినట్టుండేదో

లేదోగాని, చదువుతుంటే మాత్రం ఇప్పుడు లేదని దిగులుపుడుతుంది

అయితే, 'అయ్యో, మంచివన్నీ పోతున్నాయి, కొత్తగా వొచ్చిన వన్నీ చెడ్డవి, లోకం అంతకంతకీ చెడిపోతోంది,' అని వాపోయే సనాతనుడు కాడు శాస్త్రిగారు ఒక ప్రసంగంలో ఆయన అననే అన్నారు "మా అమ్మ పోయిందన్న విచారం నాకుండటం సహజం అయితే మా అమ్మపోవడం కూడా సహజమే వెనకటివన్నీ మంచివీ, ఇప్పటివన్నీ చెడ్డవీ, అనుకోవడం పొరబాటు వెనకటివాటిలో జీవం ఉన్నవి తప్పకుండా నిలబడతాయి జీవం ఉన్నవి గనుకనే కొత్తవి పుట్టుకొస్తున్నాయి కవికి పాతవీ కొత్తవీ అంటూలేవు జీవం ఉన్న అన్నింటితోనూ అతనికి సంబంధం ఉంది పాతవాటితోటీ కొత్తవాటితోటీ కూడా" అని

పోయిన ' మా ఊరంటే' ఎంత ఇష్టమో, కొత్త నాగరికతకు చిహ్నంగా వొచ్చిన రిక్షావాలా అహమ్మదన్నా శాస్త్రిగారికి అంత ఇష్టమూను

నాకు మట్టుకు 'ఇద్దరు సత్యవాదు' లంటె మహచెడ్డ ఇష్టం

1938 లో మొట్టమొదట ఆయన నాకు పరిచయమయ్యారు అప్పటి నించీ అంటుండేవాణ్ణి, "శాస్త్రిగారూ! వేదికమీద మీ ప్రసంగాలూ, ఇష్టాగోష్ఠిలో మీ సంభాషణా, ఎవరైనా రాసిపెట్టేవాడుండిఉంటే అపురూపమైన వచన సాహిత్యం తయారయ్యేది, తెలుగులో" అని

అవన్నీ గాలికిపోవడం తెలుగు సాహిత్యపు దురదృష్టమని నా గట్టినమ్మకం

ఆ ధోరణికి బెత్తెడు అటూఇటూగా వొచ్చినవి అప్పుడప్పుడు ఆయన ప్రసారం చేసిన రేడియో ప్రసంగాల్లో కొన్ని ఉన్నాయి అవి కొన్ని ఇందులో ఉన్నాయి మరికొన్ని తరువాతి సంపుటాల్లో వొస్తున్నాయి అంతమాత్రమైనా మనం అదృష్టవంతులం

అసలు ఆకాశవాణే అవతరించకపోతే, తెలుగు సాహిత్యం ఇంత సంపన్నం అయ్యే అవకాశమే ఉండేది కాదనిపిస్తుంది నాకు శాస్త్రిగారిని కదిపింది, రేకెత్తించింది, కూర్చొబెట్టింది, మొహమాట పెట్టింది, బలవంతంగా ఆయనలోంచి అమృతగుళికలు ఇవతలికి లాగింది, ఆకాశవాణి అంచేత తెలుగు సాహిత్యలోకం, ఆకాశవాణికి ఎంతో రుణపడివుంది

కబుర్లు చెప్పడంలో ఉన్నంత సరదా, కవిత్వం చెప్పడంలో లేదు శాస్త్రిగారికి కాగితం మీద కలం పెట్టడమంటే మహాబద్ధకం ఆయన చెబుతుంటే ఇంకొకరెవరో రాయవలసిందే అలా తయారైనవే రేడియో ప్రసంగాలూ, నాటకాలూను

ఇంక పాటలు రాయడం ఒక యజ్ఞమే రజని పాడుతూనన్నా కూచోవాలి విశ్వనాథం వీణన్నా వాయిస్తుండాలి అనసూయా సీతా అలాగ సంగీతం వినిపిస్తూనైనా ఉండాలి పాట రావడానికి పదిని మిషాలు మొదలు పదిరోజుల వరకూ పట్టొచ్చు అంతసేపూ ఆ సంగీతం ఆయన చెవిమీద పడుతూనే ఉండాలి "ఆ విరుపు బావుంది సరిగ్గా అందులో ఇమిడే మాట ఎక్కడో ఉంది వస్తుంది, తొందరపడకు," అనేవారాయన, పాటెక్కడున్నా నట్టితే, నిజంగానే వొచ్చేది ఆ మాట వొచ్చినతరువాత, పడ్డ శ్రమ ఫలించింది అనిపించేది అందరికీ

రేడియోకి రాసినా, సినిమాకి రాసినా ఆయన పాటలు సాహిత్యంలో శాశ్వతంగా నిలిచిపోతాయి "రావమ్మా ! రావమ్మా !" "పోయిరావే తల్లీ !" ఇదేమిటి అవేమిటి – 'శర్మిష్ఠ' మొదలుకుని నిన్న మొన్న రాసిన 'ఏడాది పాడుగునా' 'వేణుకుంజం' దాకా ఎన్నెన్ని పాటలు రాశారాయన?

మెత్తని, నోట్లో కరిగిపోయే తేలిక పదాలతోనే గుండెను పట్టుకు పిండే బరువూ బాధా కలకల్లాడుతూ మనస్సుని గంతువేయించే సరదా కులాసా ఎలాగ నింపగలరో ఆయన ఆ పాటల్లో !

ఆయన రేడియో నాటకాల్లో ఎక్కువ భాగం, పాటల చుట్టూ, పాటలకోసం, అల్లినట్టు అనిపిస్తుంది నాకు అంటే మొత్తం ఇతివృత్తాన్ని పాటల్లో ఆలోచించి, మధ్య మధ్య వచనంతో పూరించినట్టు మన ఆధునిక సాహిత్య ప్రక్రియలలో చాలా భాగం ఇతర సాహిత్యాల్లో ఉన్నస్వరూపాలకు అనుకరణలు, కథానిక, నాటకం, నాటిక అన్నీ ముఖ్యంగా రేడియో నాటిక ఒక్క శాస్త్రిగారి రేడియోనాటికలే తెలుగులో పుట్టి తెలుగులో పెరిగినట్టు అనిపిస్తాయి రేడియో ప్రసారంలో ఉన్న అవకాశాలూ, ఇబ్బందులూ, అన్నీ జీర్ణం చేసుకుని, తన ధోరణికి అనువైన ఒక స్వరూపాన్ని ఆయన సొంతంగా తయారు చేసుకున్నారు

ఇది అందరికీ సరిపడే నమూనా కాకపోయినా, స్వతంత్రమైనదీ, తన కాళ్ళమీద తనునిలబడగలిగినదీ ఇవి రేడియో నాటికలైనా, వీటికి సాహిత్యంలో ప్రముఖస్థానముంది

ఈ నాటకాలూ, నాటికలూ, పాటలూ, పద్యాలూ, అన్నీ ఈ సంపుటాల్లో వొస్తున్నాయి ఏనాడో ఇవన్నీ పుస్తకరూపంలో రావల్సినవి ఈ నాటికైనా వొస్తున్నాయని నాకు సంతృప్తి ఆయన రాసిన ప్రతి అక్షరం వీటిలో అచ్చు పడాలని నా పట్టుదల, నా ఆశకూడ

మద్రాసు,
25-2-64

పద్మరాజు

కాటూరి వేంకటేశ్వర రావు గారికి

బావగారూ,

నేనేమి వ్రాసినా, ఏమి మాట్లాడినా వల్లమాలిన
ఇష్టంమీకు నా రచనలన్నీ అచ్చువేయించు
మని మహ ఒత్తిడి చేసేవారు మీరు
మీరుండగా ఆ పని చెయ్యలేకపోయాను
ఇప్పుడు వేయిస్తున్నాను
ఇది "బహుకాలదర్శనం" మొదటిది
మీరు దీనిని అందుకోండి, బావగారూ!
మీ గొప్పతనానికి ఇది తగినదని కాదు-
ఈ శ్రేణిలో మొదటిదని! అంతే
మీరు వెళ్ళిపోయినా, నన్నూ నా వాళ్ళనూ
వెయ్యి కళ్ళతో కనిపెడుతూ కాపాడుతూ
ఇక్కడ నాతోనే ఉంటున్నారు మీరు-నాలోనున్నూ!
బావగారూ!

హైదరాబాదు   కృష్ణశాస్త్రి

కృష్ణశాస్త్రి కృతులు

బహుకాల దర్శనం

అవ్వ తిరునాళ్ళలో తప్పిపోయింది

రిక్షావాలా

మైలురాయి

బూట్‌పాలిష్

అవ్వ బస్సు ప్రయాణం

ఇద్దరు సత్యవాదులు

బహుకాల దర్శనం

[బెజవాడ రైల్వేస్టేషను ప్లాట్‌ఫారం దానికి సంబంధించిన కలకలం
దూరాన్నుంచి ఒక గొంతు "బహుకాలదర్శనం,
బహుకాలదర్శనం" అంటుంది]

వీరయ్య . అరేయ్ వెంకన్నా, సామాను తీయించి కార్లో పెట్టించు
వెంకన్న . చిత్తం, వీరయ్యబాబూ
వీరయ్య   ముందు గవర్నర్‌పేట పోనియ్యింటికి, కాస్త స్నానం చేసి, వొళ్ళు మరమ్మత్తు చేసుకుని మరీ వెడతా కోర్టుకి
వెంకన్న . నిద్దరలేనట్టున్నారు ఫస్టుక్లాసు దొరకలేదేవిటి?
వీరయ్య : ఫస్టుక్లాసు లేదు సరికదా వొర్థి సంతక్లాసులో ఓ షావుకారు పక్కన పడ్డాను పాపం, రాత్రంతా నా మీద యిష్టం కొద్దీ, నా మీదే వొరిగి పడుకున్నాడు ఆ చెమటా, అతనూ,   యిటువైపు చెయ్యి కొట్టిపారేసుకోవాలనిపిస్తుంది
శ్రీరాములు · బహుకాలదర్శనం ! బహుకాలదర్శనం! ఆ, యేవిటి? యెన్నాళ్ళకూ యెన్నాళ్ళకూ ! యెప్పటిమాటో ! నిన్నా మొన్నా సంగతా? సరిసారి వీరయ్యగారూ అలాచూస్తారేవిటి? నేనిట్టే

పోల్చుకున్నాను మిమ్మల్ని వయస్సు ముదిరినా, తేజస్సు యెక్కడికిపోతుందీ? యెన్నేళ్ళొచ్చినా ఆ నేవళం చూడండి ఆ, యింకా పోల్చుకోలేదు నన్ను (నవ్వుతాడు)

వీరయ్య . యెక్కడ కలుసుకున్నామండి మనం ?

శ్రీరాములు చివరకు అంతవరకూ వచ్చింది యీ శ్రీరాములుగాడి గతి వీరయ్యగారే పోల్చుకోలేకపోయారన్నమాట నాన్నగారి నడగండి పేరూ అవీ

వీరయ్య : నాన్నగారి పేరు శరభయ్యగారు

శ్రీరాములు (నవ్వుతాడు) సరిసారి నా పేరు నాన్నగారికి చెప్పమంటున్నా గానీ, నాన్నగారి పేరు నాకు చెబుతున్నారా? రేపు నాపేరే నాకు గ్యాపకం చేస్తారు

వీరయ్య . నాన్నగారి నెలా యెరుగుదురు ? నాన్‌కో ఆపరేషన్ రోజుల్లోనా?

శ్రీరాములు : రండీ, అలా దారికి రండీ, ఆయనెవ్వరెరగనివాళ్ళు అఖండాంధ్రలో లేరు ఇహ నా సంగతా? ఆయనా, నేనూ కలిసి

వీరయ్య కడలూరు జైల్లో వుండేవారా?

శ్రీరాములు వూరికే వుండడంకాదు ఒక్క నిమిషం వదలకుండ రామలక్ష్మణుల్లాగ, జంటనగరాల్లాగ వుండేవాళ్ళం. జైల్లో రోజూ నేను వండడం, ఆయన తర్వాతి పనీ

వీరయ్య (కొంచెం నవ్వుతూ) అంటే తినడం అనా?

శ్రీరాములు అదిమాత్రం తక్కువపనా? 'రామయమంత్రి భోజన పరాక్రమం' అని వూరికే అనేశాడా మహాకవి అయినా నేనన్నదాని కదా అర్థం వీరయ్యబాబూ ఆయన్ని కింద అడుగెట్టనిచ్చే వాణ్ణా అని ' రాజసింహాని కంఠాన ప్రాణముండ అన్నట్టు, నేను బ్రతికుండగా ఆయన్ని వేలెత్తనిచ్చేవాణ్ణా? నో, న్హో జైల్లో భోజనం అయాక, నేనేదైనా గ్రంథం చదవడం, ఆయన హాయిగా కళ్ళు మూసుకుని వింటున్నట్లు

వీరయ్య (నవ్వుతూ) నిద్రపోవడంవూనా? శ్రమంతా మీదందురూ యెప్పుడూ

శ్రీరాములు: ఆ తప్పకుండా, శ్రమంతా ఈ శ్రీ రాములుదీ, సౌఖ్యమంతా శరభయ్యన్నది వై నాట్? ఏంచేతకాదు? కాని, వీరయ్యాబాబూ ! నువ్వూ (కొంచెం నవ్వి) నువ్వనేస్తున్నా, నాన్నగారు గ్యాపకం వచ్చి అనేసేస్తున్నా

వీరయ్య : అనండి నన్నలాగే అనండి

శ్రీరాములు · ఆ అనేస్తా అన్నూ? అన్నూ అంటాను అలాగే అనేవాణ్ణి ఆ రోజుల్లో అప్పుడింతకంటే చిన్నవాడివి మరీ

వీరయ్య . (నవ్వుతూ) అవును, ఇదివరకంటే చిన్నవాణ్ణయుంటా ననుకుంటాను

శ్రీరాములు అలా అనకండేం? అది అస్తమానమూ అందరి విషయంలో రైటు కాదు కొందరు మొదట పెద్దవాళ్ళయి, క్రమక్రమంగా పసివాళ్ళయి పోతారు వీళ్ళు హారతికర్పూరం వతు మరికొందరు మొదట చిన్నవాళ్ళుగా వుండి, దరిమిలాని ఉవ్వెత్తుగా పెరిగిపోతారు వీళ్ళు ఆయకుడుం బాపతు ఇహ కొందరు చప్పగా అణిగున్నట్టుండి, గాలిపోసుకుని గుండ్రంగా లావుగా పెరిగిపోతారు వీళ్ళున్నారే, వీళ్ళు రబ్బరు బెలూను తాలూకు నువ్వో, రాజా బహద్దర్, నాన్నగారిలాగా, అప్పుడూ, యిప్పుడూ, యెప్పుడూ పెద్దవాడివే కనక వీరయ్యాబాబూ! నువ్వెప్పుడూ ధర్డు క్లాసులో ప్రయాణం చెయ్యకేం? అజ్జాసి నేను సహించలేను

వీరయ్య · ఏం జెయ్యమండి? ఒహప్పుడూ

శ్రీరాములు వొహప్పుడూ లేదు, గిహప్పుడూ లేదు, ఒప్పుకోను నేనంతే, నా చేతిలో చెయ్యి వెయ్యి 'వొర్డు, ధర్డు క్లాసులో ప్రయాణం చెయ్యను' అని కావలిస్తే స్పెషల్ ట్రెయిన్ వేయించుకో నేను ఎత్తుకు తిప్పిన మా శరభన్నయ్య కొడుకు మీద, హయ్యొయ్యో, మలపగేదె వొహడు చింతపండు బస్తాలా మీద వొరగనా? వీల్లేదు

వీరయ్య (నవ్వి) ఫరవాలేదులేండి ఏం జెయ్యం?
శ్రీరాములు అదీ నిజమే మరీ వెనుక నేనూ, నా భార్యా యిలాగే ప్రయాణం చేస్తున్నాం కాళ్ళసవారీవాళ్ళం కనుక థర్డుక్లాసులో భార్యభర్తలెక్కారు యిద్దరు వాళ్ళచుట్టుకొలత ఎక్కువ అంటే వొకరిచుట్టూ వొకరు నడిస్తే వాళ్ళకానాటికి వ్యాయామం సరిపోతుంది బ్రెయిను కొంచెం కదలడమేవిటి, ఆ వూపుకి భర్త నా వొళ్ళోనూ, భార్య మా ఆవిడ వొళ్ళోనున్నూ గారాంగా పడుకుని నిద్రపోయారు మాకు చంటిపిల్ల లేని సరదా తీరింది అయితే ఉదయాన్నే బ్రెయిను దిగడం మాత్రం కష్టం అయింది వొళ్ళు మాలీసు లేకండా అది మా ఖర్మం నీ క్షేమయ్యా? మహారాజువు ! అది సరేగాని, నీకెందరు పిల్లలు వీరయ్యబాబూ!
వీరయ్య . ఒక పిల్లవాడు, ఒక పిల్ల
శ్రీరాములు పేర్లేమిటి?
వీరయ్య . అమ్మాయిపేరు ఝాన్సీ
శ్రీరాములు : భేష్ వీరనారి పేరు పెట్టావు అబ్బాయిపేరు? తాంతియాతోపీ యేనా లేక నాన్నగారి పేరుపెట్టావా? చూడాలయ్యా నీ పిల్లల్ని వోసారి
వీరయ్య రండి, నాతో మా ఇంటికి
శ్రీరాములు రానూవద్దును, అయితే తొందరగా రాజమండ్రీ వెళ్ళాలి నా టిక్కెట్టూ, సామానుతో నహా, మా కేశవులు– మా బావమరిదిగార్లేండి– ముందుగా బ్రెయినెక్కేశాడు అది కదిలింది, నేనిలా వుండిపోయాను
వీరయ్య • అయ్యో! నేను మీకు రాజమండ్రీ టిక్కెట్టు తెప్పించనా? చూడు, వెంకన్నా నువ్వు వెళ్ళి అలా ఆలోచిస్తారెందుకూ?
శ్రీరాములు అహా! రాజమండ్రీలో దిగనా, తిన్నగా వాల్తేరుకే పోనా అని
వీరయ్య • పోనీ మీరేవనుకోకపోతే ఈ పదిహేనురూపాయలు

దగ్గిరుంచండి, నాన్నగారివంటివారు కదా
శ్రీరాములు అ లా గే మ రీ
వీరయ్య నాకు కోర్టుకి టైమయింది, వెళ్ళొస్తా
(జోళ్ళ చప్పుడు దగ్గరగా వస్తున్న రెండు గొంతులు)
శేషమ్మ కాదో, సుబ్బమ్మా! కామి పెళ్ళికి అయిదువేలు పోశాం
సుబ్బమ్మ : అయితేనేమే చేషమ్మొదినా! సూరిగాడి పెళ్ళికి పదివేలు లాగేరుకాదే అయిదువేలు మిగులు ఆ పెళ్ళప్పుడు అమలాపురం అమలాపురం అదేగోల వియ్యంకుడు వెంకటేసుర్లుగారు డబ్బు తేలేక, గిజగిజ లాడేడని, యిప్పుడు మళ్ళీ రాజమండ్రీ పెళ్ళిలో
శ్రీరాములు బహుకాలదర్శనం! బహుకాలదర్శనం! చేషమ్మక్కయ్యా! ఆఁ! యేమిటి? యెన్నాళ్ళకూ! యెన్నాళ్ళకూ! యెప్పటిమాట? అబ్బో, నిన్నా మొన్నా సంగతా?
శేషమ్మ యెవరు బాబూ? మరచిపోయాను వెర్రిమోహాన్ని
శ్రీరాములు అందుకు సందేహమా? అవునుమరీ? నువ్వలా అనవలసిందే ఆ బెట్టు యింకా వుండవలసిందే మీరు మగపెళ్ళివారాయెను మేము ఆడపెళ్ళివారమాయె
శేషమ్మ ఏ పెళ్ళిబాబూ?
శ్రీరాములు . వెంకటేసుర్లు మా మావయ్యింట్లో అమలాపురంలో
శేషమ్మ సూరిగాడిపెళ్ళా? నాగమణి, వాడి పెళ్ళాం
శ్రీరాములు . ఆ నాగమణి వరసకి నాకు మరదలు అయినా నన్ను నువ్వు పోల్చుకోలేవు పెళ్ళిలో నా డ్యూటీ హమేషాగా వంట పందిట్లో
సుబ్బమ్మ : అవును సూరిగాడి పెళ్ళిలో చూసినట్టుంది
శ్రీరాములు భేష్! పోల్చింది భూషమ్మొదిన, చేషమ్మక్కయ్యా
సుబ్బమ్మ : నా పేరు భూషమ్మకాదు
శ్రీరాములు కాకపోతే మించిపోలేదు ముఖవైఖరి చూస్తే నిన్నలా పిలవాల్సనిపించింది వొదినా

సుబ్బమ్మ యితగాడెవడేవ్, యిలా మాట్టాడుతున్నాడు?
శేషమ్మ వేంకటేసుర్లుగారి మేనల్లుట్టే సుబ్బమ్మా! చనువుకొద్దీ
శ్రీరాములు : వరసకు వొదినవు కాబట్టి అలా అన్నాను సుబ్బమ్మొదినా!
నా తప్పు క్షమించమని మగపెళ్ళివారి తరుపునా, యావత్తు అమలాపురమూ
కోనసీమా తరుపునా అడుగుతున్నాను
శేషమ్మ · పాపం యావనుకోకె, అంతలా దేముళ్ళాడుతుంటే
శ్రీరాములు చేషమ్మక్కయ్యా ! గ్యాపకం వుందా? ఆ పెళ్ళిలో
మమ్మల్ని–ఆడపెళ్ళివారిని–మీరు మహయేడిపించేవారు వడ్డల్నప్పుడు
వోనాడు అప్పడాలు లేవనిపించాలని ఆడపెళ్ళివారు తినడం మొదలు
పెట్టారు అప్పడాలు విరుస్తూనవులుతుంటే, అమలాపురం యావత్తూ
రాప్ రాప్ ఫెటీఫెటీమని కొంపలంటుకున్నట్టు చప్పుడు అందులో
మగ పీనుగుల దేమి తిండీ, మీది గాని వొప్పుకుతీరవలసిందే ఆరోజున
సుబ్బమ్మొదిన్ని చూడాలి – పల్నాటి యుద్ధంలో నాయకురాలిలాగా,
నరకాసురవధ సమయంలో సత్యభామలాగ
సుబ్బమ్మ : యిదేవిటే, యితగాడు నన్ను పట్టించాడూ?
శేషమ్మ పాపం, వొదిన వరస కాదులే! చదువుకున్నాడు కూడా!
శ్రీ రాములు చేషమ్మక్కయ్యా ! ఆ విందురోజున వియ్యపురాలి
పాట పాడింది ఆ పిల్ల ఎవరు 'విసురుకొనుచు వచ్చెను వియ్యపురా
రొడ్డనలకు అంటూ పాడింది?
శేషమ్మ · మా పెద్దమ్మాయి సీతాలక్ష్మి
శ్రీ రాములు సీతాలక్ష్మా! భేషయిన గొంతు పత్తిరాట్టం! కంయిమని
ఫ్యాక్టరీ కూతలాగ సీతాలక్ష్మికి పిల్లలా?
శేషమ్మ . ఆ అయిదుగురు యిహచాలు బాబూ
శ్రీ రాములు చెష్ అయిదుగురు అనగూడదు దిష్టి కొడుతుంది
'రెండుకావిళ్ళ కొమ్ము ' అనాలి సుబ్బమ్మొదినా నీకు?
సుబ్బమ్మ : చాల్లే

శ్రీరాములు : చాలో, లేదో మా అన్నయ్య చెప్పాలి ఆ చంకని పిల్లాడు కూడా నీ కొడుకేనా?

సుబ్బమ్మ : ఆ !

శ్రీరాములు : భేష్! కంటే కళ్ళుమూసుకుని కనాలి పిల్లల్ని గాంధారిలాగా సుబ్బమ్మొదినా, నీకు యీ శ్రీ రాములు నమస్కరిస్తున్నాడు అయితే శేషమ్మక్కయ్యా! టిక్కట్టుకొన్నారా? లేకపోతే నేను తెస్తా రెండు పెద్ద టిక్కట్లూ, ఆరు చిన్నవీనా?

శేషమ్మ : అవునన్నయ్యా ఆఁ ! కొన్నాం

శ్రీరాములు : రాజమండ్రీలోనే దిగుతారా? బండిలో యెక్కించి కూడా వద్దును గాని, ఆడవాళ్ళ కంపార్టుమెంటులో నన్నెక్కనివ్వరు అక్షరాలు తెలియనట్టు యెక్కి కూచుందాం అనుకున్నా, తలుపుమీద ఆడమనిషి బొమ్మ గూడా అఘోరించారు

శేషమ్మ : ఫరవాలేదన్నయ్యా, మేఁ వెక్కుతాం

శ్రీరాములు : అహా, అందుకోసం గాదు తర్వాత మా వేంకటేసుర్లు మావయ్యకి తెలిస్తే చివాట్లెట్టడూ? తనితో చెప్పు శేషమ్మక్కయ్యా "యిలా శ్రీ రాములు పెట్టె పరుసూ బెజవాడ స్టేషన్లో పోగొట్టుకున్నాడూ తర్వాత యెరుగున్న వాళ్ళెవరిదగ్గిరేనా డబ్బుచ్చుకుని వస్తానన్నాడూ" అని

శేషమ్మ అలా యెందుకు సీరాములన్నయ్యా! సుబ్బీ, నీదగ్గరెంతుందే?

శ్రీరాములు . యెంతున్నా నాకొద్దులేద్దూ, పాపం

శేషమ్మ : అలా కాదు, అక్కడ పుచ్చుకుంటాంలే, సీరాములన్నయ్యా

సుబ్బమ్మ ఆరు రూపాయలుంది

శేషమ్మ : ఇదిగో అన్నయ్యా! ఆ ఆరున్నూ ఈ మూడూ తొమ్మిదీ తీసుకో మరి పరిగెత్తూ రైలొస్తుందేమో, టిక్కట్టు కొనుక్కో

శ్రీరాములు : అలాగే అక్కయ్యా! నేను మళ్ళీ రాజమండ్రీలో కనబడతాను, మగాళ్ళ బండిలో ఎక్కుతాను ఇదిగో ! పిల్లల్ని

తొంగిచూడనియ్యకండి కిటికీలోనుంచి

[ట్రెయిను వచ్చిన చప్పుడు, కూతల సందడి]

శ్రీనివాసరావు ఒరేయ్ చెంచురామయ్యా! ముందు కావలిలో దిగి సుబ్బుకృష్ణయ్యని తీసుకుని నెక్స్ట్ ట్రెయిన్‌లో మద్రాసు పోదాం

చెంచురామయ్య : సరే

శ్రీరాములు · బహుకాలదర్శనం! బహుకాలదర్శనం! యెన్నాళ్ళకూ యెన్నాళ్ళకూ! యెప్పటిమాట! అబ్బో, నిన్నా మొన్నా సంగతా, చెంచురామయ్యా!

శ్రీనివాసరావు · అయిందా పలుకరించడం? మేం మాట్లాడుతుంటే విన్నావు కాబట్టి వీడు చెంచురామయ్యని నీకు తెలిసిపోయింది నన్ను పోల్చుకోలేవు గాబట్టి, నా పేరు శ్రీనివాసరావు మేము కావలిలో దిగి, సుబ్బు కృష్ణయ్యని తీసుకుని మద్రాసు వెడతాం ఇంకా మా సంగతులేవైనా కావలిస్తే, ముందే చెప్పేస్తా, నీకు తెలియదు కనుక

శ్రీరాములు (జనాంతికంగా) నీ అమ్మకడుపు బంగారం గాను! నువ్వు అసాధ్యుడిళ్ళా వున్నావే ఈ చెంచురామయ్య ఏం జేస్తుంటాడు నాయనా, శ్రీనివాసరావూ ?

శ్రీనివాసరావు పద్యాలవీ రాస్తుంటాడు

శ్రీరాములు · వొద్దు బాబూ వొద్దు మాన్పించెయ్యాలి వెంరనే ముదిరితే మహాకష్టం తనే రాగం అవీ పెట్టి చదువుతాడా అభినయిస్తూ?

చెంచురామయ్య ఎవడో మహాసరదావాళ్ళా వున్నాడు నువ్వెరుగుదువా యితన్ని?

శ్రీనివాసరావు : యెరుగుదునని అతనికి తెలియదు

శ్రీరాములు . యెక్కడెరుగుదువు బాబూ నన్ను?

శ్రీనివానరావు . రాజమండ్రీలో, బెజవాడలో, కాకినాడలో, విశాఖపట్నంలో ఎక్కడబడితే అక్కడ; స్టేషను దగ్గర, బస్సుస్టాండుల దగ్గర ప్రస్తుతం నీకు వచ్చిన చిక్కేవిటి? పర్సు పారేసుకున్నావా?

భార్యకి పురుడొయ్యాలా? పిల్లాడికి చదువా?

శ్రీరాములు : నాయనా! అన్నీ కూడొచ్చాయి యిప్పుడు ఇప్పుడే వొస్తా అలా వెళ్ళి

చెంచురామయ్య ఓహో! యెరుగున్నట్లు పలకరించి, యేదో సాకు చెప్పి డబ్బు దండుకునే బాపతా? ముసలి ముండాకొడకు అసాధ్యుళ్ళా వున్నాడే ఆ దిక్కుమాలిన మంచి మొహంపెట్టి

శ్రీనివాసరావు : అలా అనకు అతన్ని అతని కథంతా నీకు తెలియదు ముప్పయ్యేళ్ళ క్రితం, దేశంలో అతన్ని ఎరుగని వాళ్ళు లేరు నాన్ కో ఆపరేషన్ రోజుల్లో, ఆస్తి పోగొట్టుకొని, దెబ్బలుతిని, జైల్లోపడి, ఆలుబిడ్డలూ తానూ మిగిలారు యిప్పుడు పూట గడవడం కష్టం అతనికి తానొక్కడే అయితే హాయిగా చచ్చిపోయుండును పెళ్ళాం బిడ్డల కోసం యిదంతా

చెంచురామయ్య అయితే ఇలాంటి దగాకోరు పనులెందుకూ? దొంగవేషాలు

శ్రీనివాసరావు తక్కువవాడు తక్కువ మోసం చేస్తే, అది దారుణమైన నేరం ప్రభుత్వాలూ, ప్రముఖులూ చేస్తే, అది రాజకీయ తంత్రం, మంత్రాంగం, చిన్నవాడు చిన్న అప్పుచేసి యెగేస్తే వాడికి కారక్టర్ లేదు భగవద్గీతలో శ్లోకాలు విసురుతూ మధ్య మధ్య ప్రార్థనలు చేస్తూ లక్షలు రుణం చేసి యెగేసి నిక్షేపంగా గౌరవంగా చెలామణీ అవుతున్నవాళ్ళ నెరుగుదుము అయితే శ్రీ రాములూ! ఇలారా

శ్రీరాములు (దూరంనుంచి) వస్తున్నాబాబూ!

శ్రీనివాసరావు ఇప్పుడు దేనికోసం చందాలు వసూలు చేసుకుంటున్నావు?

చెంచురామయ్య అంటే యిదివరకు వేటికోసం చేశాడు?

శ్రీనివాసరావు . ఇదివరకొకసారి కనబడ్డప్పుడు 'ఇప్పుడేం జేస్తున్నావు శ్రీ రాములూ, అంటే 'బీహారు భూకంపానికి చందాలు సేకరించుకుంటున్నాను' అన్నాడు ఆ తర్వాత గోదావరి వరద

బాధితులకి, అలాగే భగవంతుడికైనా అతని మీద దయుంది కాబట్టి ఏ వరదో, భూకంపమో వొస్తున్నాయి

శ్రీరాములు : యేంజెయ్యను బాబూ ! ఏదో అలాంటిదే చూసుకుంటున్నాను ఏం అలా చూస్తున్నావ్? నీకూ కోపం వచ్చిందా నా మీద?

శ్రీనివాసరావు : నాకెప్పుడూ నీ మీద కోపం రాదు ఇదిగో పదిరూపాయలు, నువ్వో పది తీయరా చెంచురామయ్యా వెళ్ళిరావా? మళ్ళీ ఎప్పుడో?

శ్రీరాములు : (గద్గదికతతో, కళ్ళంట నీళ్ళు వచ్చినట్లు) బహుకాలదర్శనం!

అవ్వ తిరునాళ్ళలో తప్పి పోయింది

మా అవ్వ నెరగరూ మీరూ, అవ్వని? హయ్యో! సుబ్బమ్మవ్వని? మావూళ్ళో ఆవిణ్ణి యెరగనివాళ్ళులేరే! అసలు వూరంతా అవ్వనే పిలుస్తారావిణ్ణి కొద్దిమంది 'సుబ్బమ్మవ్వగారూ' అని కూడా అంటారు ఆవిడకి కోపం వచ్చినప్పుడు, 'ఆఁఆఁఆఁ! యెవఁరా అవ్వ! నువ్వు నా కేఁవవుతావురా? చస్తే దెయ్యఁవవుతావుగాని!' అని గద్దిస్తుంది; అప్పుడు చటుక్కున సర్దుకుని "సుబ్బమ్మగారూ" అంటారు ఒక్కొక్కప్పుడు, 'సుబ్బమ్మగారూ' అని పిలిస్తే, 'హోరి గాడిదా! వేలెడంత లేవు, బొడ్డుకోసి పేరెడతావురా నాకూ!" అని దులిపేస్తుంది; వెంటనే దిద్దుకొని "అవ్వగారూ!" అంటారు

ఏఁవయితేనేం? ఆవిడంటే అందరికీ యిష్టఁవే, అవ్వంటే అవును అందరికీయిష్టఁవే మరి! వాళ్ళకేం పోయింది యిష్టం

గాక! యెప్పుడో కనిపిస్తుంది వాళ్ళకి కనిపించినప్పుడు యంచక్కా కుశలప్రెశ్నలూ అవీ వేస్తుంది సావెతల్తో సాతాళించి కబుర్లూ కథలూ చెపుతుంది, మాంచి ఫారమ్‌లో వుంటే – అంటే వాడుపులో వుంటే పాటలు పాడుతుంది. పావు పాటా అవీ ఆ కాస్సేపూ వాళ్ళకి కులాసాగా వుంటుంది వింటారు పోతారు, వాళ్ళకేం ? రాత్రీ పగలూ ఆవిడతో యింట్లో వుండే వాళ్ళం, మేం వేగలేక చస్తున్నాంగాని!

అన్నట్టు – అవ్వంటే మీరెరగరన్నారు కదూ సుబ్బమ్మవ్వని ఆవిడ మమ్మల్నెలా యేడిపిస్తుందో చెప్పేముందు, ఆవిడ రూపురేఖలూ ధోరణీ మీకు తెలియద్దూ ? అసలు మా అవ్వంటే, మా నాన్నగారి మేనత్త ఆయన్తాలూకు అయిదెకరాల పొలవ్వూ, అప్పారం లోగిలీ వగైరా ఆస్తితో అవ్వకూడా నాకు సంక్రమించింది మానాన్న మేనత్తంటే దాదాపు డెబ్బయ్యేళ్ళపై మాటగదా అయితేం? నడుం నిటాగ్గా కదురులా నిలబెడుతుంది యిష్టం లేనప్పుడు మాత్రం తెలుగులో 'ఐ' అక్షరంలేదూ 'ఐ' దానిలాగా వొంగిపోతుంది తరచు కంఠం రైలు గంటలాగా గణగణా మోగించేస్తుంది, యిష్టంలేనప్పుడు పీలగా మూలుగుతుంది ఈమధ్య కొంచెం చెడ్డా, గెద్దచూపులాంటిది అవ్వచూపు అయితె పళ్ళుమాత్రం తీయించెయ్యడవో రాలిపోవడవో జరిగింది వొక్కటే వొక్క పై పన్ను మాత్రం – ముందుది–కిందపెదవిమీదకి వొంగి, అక్కడ కాలూది, మాట్టాడుతున్నప్పుడు రవ్వంత తలాడిస్తూవుంటుంది అది అందానిక్కాబోలు వుంచేసిం దవ్వ మా యింటికొచ్చిన వో పెద్దమనిషి – అప్పన్నశాస్త్రుల్ని మాంచి కవిగూడా–ఆయన ే్క నారన్నాడూ చెమత్కారంగా "ప్రెపంచంలో యే ప్రెభుత్వవ్వూ చెయ్యలేనిపని సుబ్బమ్మవ్వగారు చేసిందండీ! వొకేవొక్కటి తప్ప యేపన్నూ లేకుండా చేసిందీ!" అని అయితే, అవ్వ మాట్టాడుతుంటే మాత్రం అతి స్పష్టంగా తెలుస్తుంది

కొందరు పళ్ళులేనివాళ్ళ నోరు లక్కపిడతలాగా డొల్లిగా

వుంటుంది మాట్టాడుతుంటే ఏఁవీ తెలీదు రొొచ్చులో నడుస్తున్నట్టు పుసుకూ పుసుకూ గాలిపోసుకుంటుంది; అంతే, పాత రబ్బరు బొమ్మ కడుపు నొక్కితే చప్పుడైనట్టు అవ్వలాగాదు

అయినా వో లోపం వుంది అవ్వ మాటల్లో 'ప' 'ఫ' అని పలుకుతుంది 'తప్ఫూ వప్ఫూ చెప్ఫూ' అంటుంది ఆ వొంటిపన్నువల్ల

అసలు అవ్వదీ– మా సుబ్బమ్మవ్వదీ– పెద్ద జాతీయనాయకుడి వుపన్యాసధోరణి అయితే అవ్వ తెలివిగా మాట్టాడుతుంది వోసారీ, వుపన్యాసాల్తో దేశాన్నంతనీ తలదిమ్మెక్కించే వో పెద్దమనిషి మా యింటి కొచ్చాడు ఆయన సభలోనేగాక సభయివతలగూడా సభలో అంతా మాట్టాడతాడు మా యింటి కొచ్చిన పదినిముషాల్లో మొదలెట్టాడు ప్రసంగం మరి పదినిమిషాల్లో అవ్వ కలుగజేసుకుని రంగస్థలంలో విరగబడింది ఆయనగారు తోకజాడించి, నాటికీ నేటికీ అవ్వకి 'నమస్తే' అంతే ! ఆవిడ సన్నిధానంలో నోరువిప్పడు

వెనకటికి వో కవిగాడు చెప్పినట్టు 'నిప్పుల, నీళ్ళను, చప్పిడుప్పిళ్ళను, తీర్థాల, తిరునాళ్ళ త్రిప్పటలను' గడిదేరి గడ్డకట్టిన ఘటం అవ్వ, పెళ్ళికి కాస్త ముందో వెనుకో పోయాడు పెనిమిటి డెబ్భైయేళ్ళపైని యేకధాటీగా అంటే యేకటాకీని వైధవ్యరాజ్యాన్ని పరిపాలించి పారేసిన రాణీబహద్దర్ గడ్డుబ్రహ్మచారిణి యాక్సిడెంట్, అంటే ఏ కారో రైలో కలగజేసుకుంటే తప్ప మార్కండేయాది చిరంజీవుల లిస్టులో మనిషి మా అవ్వ

నాలుగ్గంటలకె లేచి తొలికోడిని లేపడం, తలుపులన్నీ తెరిచిపారేసి పాచిపనులూ అవీ చెయ్యడం, చెంబులూ గిన్నెలూ చప్పుళ్ళు చెయ్యడం, స్నానం చెయ్యడం, పత్తి రాట్టంలాంటి కంఠవెత్తి 'ప్రాత స్మరామి' వగైరా శ్లోకాలు చదవడం, మా నిద్దర తగలెయ్యడం– ఇలాగ రోజంతా జరిగే తంతును గూర్చి అట్టే చెప్పడం నాకిష్టంలేదు ఈ వివరాలుకూడా మీకు చెప్పకపోదును కాని మీ కోసఁవే చెప్పా

యిదంతా అవ్వ ధోరణిలో చెప్పవలసివొస్తే యెప్పుడైనా అవ్వ యెదరయితే ‘ చెప్పుడు తప్పుకొని మీరు దాటిపోవచ్చుని ' అంతేగాక ఇవన్నీ చెప్తేగాని, మేఁ వావిడతో యెలావేగిపోతున్నావో మీకు తెలీదని గూడా యిన్ని వివరాలిచ్చా మీకు ఇంట్లో మమ్మల్ని ప్రతిఘడియా యేడిపించే పనుల్ని గూర్చి నేను చెప్పనే లేదు హయ్యోబాబో! యేఁ వవ్వండీ బాబూ! కోటయ్యగారు క్లీన్గాభోంచేసిన విస్తట్లోనే కొత్తదనుకున్నానని, మా శాసమ్మ దొడ్డమ్మకి మళ్ళీ వొడ్డించడం, నీళ్ళనుకొని చెంబెడు సామర్లకోట పప్పునూనితో చెయ్యికడుక్కోవడం, యెంగిలి విస్తళ్ళన్నీ కట్టగట్టి గోడమీదనుంచి వీధంట వెడ్తున్న మేస్ట్రీటు వీర్రాజుగారి తలమీద పడేటట్టు విసిరివేయడం, గోవిందరావుగారి చేతిమీద వేడిపులుసు వోడ్డించాలని వొడ్డించడం – యీ గొడవలన్నీ ముందు ముందు మీకు తెలుస్తాయి అలాగే సినీమాకు వెళ్ళడం, సర్కస్ వాళ్ళ బోనుల దగ్గిర కదలకుండా నిలబడి అక్కడ జెంతువుల్తో జెత కట్టడం, శాసనసభసీటుకోసం మా వూళ్ళో చేసిన పెద్ద ఎన్నికల సభలో రభస చెయ్యడం – యిలాంటివన్నీ కూడా యిప్పుడు కాదు, తర్వాత చెప్తా

అయితే, వో చిన్న సంగతి చెప్పి – అది చెప్పితీరాలి – ఆవిడ తిర్నాళ్ళలో తప్పిపోవడం దగ్గిరకొస్తా

అప్పన్న శాస్తుర్లుగారని-చెప్పానే ఇందాకా, కవిగారు, ఆయన వోసారి అవ్వమీద పంచరత్నాలు చెప్పాడు భోజనాల దగ్గిర, సరదాకి!

"సుగుణమణిగణ నికురుంబ సుబ్బమాంబ"

అనిన్నీ

"సుజన సేవావలంబ గం సుబ్బమాంబ"

అనిన్నీ

"గం" అంటే గంగాభాగీరథీ సమానురాలట

ఆయన పద్యాలు చెప్తుంటే అవ్వ ముసిముసినవ్వుల్తో అటూ

యిటూ తిరుగుతూ, ఏదో తన గొడవ కాదన్నట్టూ నిర్లక్ష్యంగా పట్టించుకోనట్టూ విననట్టూ అంతావిని , "అవి వో కాయితం మీద రాసిపారెయ్యండిబాబూ, మా నాన్నిగాడికివ్వండి" అంది

నాన్నిగాడంటే మా పెద్దబ్బాయి వాడంటే మా అవ్వకిష్టం మానాన్న పేరని! వాడూ, గడుసురాస్కెల్, యేం చేశాడూ? ఆ పద్యాలు తీసుకుని, వల్లించి, అడపా తడపా పెద్ద రాగవరసపెట్టి అవ్వదగ్గర చదవడవ్వూ, ఆవిడదగ్గిరేదైనా కొట్టేయడవ్వూ ఈ పద్యాల వెర్రి అవ్వ నెంతదాకా పట్టుకుందీ అంటే, వోసారి నాతో అందీ – "వొరే అబ్బాయీ! నేను పోయాక పదకొండోరోజున యీ కవులందర్నీ పిలించి నా మీద పజ్యాలు చెప్పించరా" అని

ప్రెస్తుత మేఁవిటంటే, నాన్నిగాడు శివరాత్రి తీర్దాని కెళ్దామని అవ్వని రెచ్చగొట్టాడు నా కిష్టంలేదు "తీర్థములు మానసములు ముక్తి ప్రదములు" అంటూ "సత్యము తీర్థము" అంటూ కవిచెప్పిన మాటల్లో నమ్మకం వున్నవాణ్ణాయెను అయితే ఏం జెయ్యను? అవ్వా నాన్నిగాళ్ళల్లో యే ఒక్కాళ్ళనీ లొంగదీయడఁవే కష్టం! యిద్దరూ పట్టుకున్నారాయె!! పోనీ యిల్లేనా ఆనాటికి విశ్రాంతిగా ఉంటుందనిన్నీ దారిపొడుగునా అస్తమానవ్వూ అవ్వకోసం పంచరత్నాలు పద్యాలు చదివి నాన్నిగాడి తెలుగు కుదురుతుందనిన్నీ సరేనన్నాను, చివరికి

ఆ తీర్దానికే వెళ్తున్న రాఁవయ్యకాపుని బతిమాలుకొని, అతని రెండెడ్లబండిలో మావాళ్ళనీ కుక్కాను తవలో అవ్వ కునికిపాట్లుపడి కిందపడకుండా రాఁవయ్యకాపు పెద్దకొడుకుని బండి చివర బిరడాలాగా బిగించాడు ఈ బిరడా సంగతి తర్వాత చెప్తా

వాళ్ళు తెల్లారగట్టే వెళ్ళారు సాయంకాలఁవో, రాత్రి పడుతూంటేనో రావాలి మూడు నాలుగ్గంటలకి యేదో పనివుండి వీధిలోకి వచ్చా వీధరుగు పక్కని బిక్కమొహం వేసుకునియేడిచి, యేడిచి వాచిన యెర్రకళ్ళూ వాడూ, నాన్నిగాడు వొదిగి నిలబడివున్నాడు

"ఏమిరా? అవ్వేదిరా" అన్నాను

"త-త-త-" అన్నాడు

"ఏమిట్రా తతత? తప్పిపోయిందా? చచచ కాదుగదా, అంటే చచ్చిపోలేదుకదా?" అనడిగాను

"తీర్థంలో అవ్వకనబళ్ళేదు" అన్నాడు వాడు మెల్లిగా

'ఆ??' అన్నాను నా గుండె గుభేలు మంది గోదార్లోపడిందేవో! కారుకిందపడిందేవో! గుండె ఆగిపోయిందేవో, ముసల్ది! నాకు మహ జాలీ, దు ఖం వేసుకొచ్చాయి అసలు అవ్వంటే మా అందరికీ యెంత యిష్టవో అప్పుడు తెలిసొచ్చింది నాకు అవ్వని తీసేస్తె లోకం యెలా వుంటుందో మాకు తెలియదు పాపం, ఆవిడకెవరున్నారు? నిజానికి నాకు ముసలాళ్ళను జూస్తే ఎంతో దిగులు ముందుకు చూసుకుంటే నోరుతెరుచుకుని దగ్గరగా వొచ్చే చీకటి భూతం గాక వాళ్ళకేవుంది?

మా అవ్వ చూపులు వొక్కొక్కపుడు, దూరాన ఆకాశాన పోయే పక్షుల్లాగా వుంటాయి, యెక్కడికో యెక్కడికో పోతూన్నట్టు, అప్పుడు నాకు భయం వేస్తుంది అవ్వ వొక్కొక్కప్పుడు పొడుగ్గా నిట్టూర్చేది, ఆ నిట్టూర్పు చిన్నతనం నుంచీ యెనభైయేళ్ళ దార్లోబడి పాకివచ్చినట్టుండేది ఇప్పుడు యీ మాటలన్నీ స్తిమితంగా అంటున్నాను గానీ అప్పుడు

యేవిట్రా, యేం జరిగిందీ?" అని నానిగాణ్ణి అడిగాను

గోదావర్లో స్నానం చేసొచ్చారట గుళ్ళోకూడా వెళ్ళొచ్చారట స్వామి దర్శనవయ్యాక, గుళ్ళో మండపం మీద కూచుని వాడిచేత సరదాగా పంచరత్నాలు గూడా చదివించుకుందిట తర్వాత యివతలికి వొచ్చాక, రంగులరాట్నం దగ్గిరకొచ్చేటప్పటికి నాన్నిగాడు అదెక్కుతానన్నాట్ట వాడు కాస్సేపు దానిమీద తిరిగొచ్చేసరికి అవ్వక్కడ లేదు వాడు మొదట యిక్కడా అక్కడా చూసి, కనబడకపోతే

కంగారుపడి, "అవ్వా,అవ్వా" అని పిలుస్తూ తీర్ధమంతా తిరిగీ, ఒళ్ళు విప్పినచోటు దగ్గిరకొచ్చీ, అక్కడకూడా ఆవిడ కనబడకపోతే అయిదుమైళ్ళూ నడిచి యింటికొచ్చేశాడు, యిదీ కథ

వెంఠనే రామయ్య కాపొచ్చాడేమో వాళ్ళింటి క్కబురు చేశాను కామిగాణ్ణీ గోవిందునీ తిర్నాళ్ళకి పరిగెత్తించాను అవసరమైతే పోలీసుల్తో కూడా చెప్పమన్నా ఇంట్లో మా ఆవిడా పిల్లలూ నిశ్శబ్దంగా కూచున్నారు కుక్కిన పేనుల్లా నేను శివస్మరణ చేస్తూ బయటికెళ్తూ, లోపలికొస్తూ మతిపోయినట్లు తిరగడం మొదలుపెట్టాను

రాత్రి పదయింది అవ్వలేకుండా రామయ్యకాపు బండి వొచ్చేసిందట కామిగాడూ గోవిందూ వర్ధిచేతుల్తో, అంటే అవ్వలేకుండా వొచ్చేశారు ఇహ వూరుకుంటే బావుండదని, మా ఆవిడ లోపల్నించి కొంచెం కూనిరాగం యేడుపు ప్రారంభించింది చంటిపిల్లాడు గూడా యధాశక్తి వాళ్ళమ్మకి తోడయ్యాడు చూడ్డానికీ, ఉబుసుపోకా, సాహంగ్రామం మా యింటిదగ్గిర చేరి, అవకాశం రాగానే సరదాగా పరామర్శలోనూ, అవ్వ దివ్యస్మృతుల్ని నెమరు వేసుకోవడంలోనూ, అప్పుడే పడిపోయారు

ఇదీ తిరునాళ్ళరోజున అర్ధరాత్రి మా స్థితి

అంతలో సన్యాసిరాజుగారిల్లిదేనా?" అని దూరాన్నుంచి గద్దిస్తున్న మాటలు వినబడ్డాయి అందరూ అటుతిరిగి చూశారు

"యెవరు బాబూ, యేఁవిటి?" అని గావుకేక పెట్టాన్నేను చీకట్లోంచి వొస్తూ పోలీసుజెవాను కనబడ్డాడు కూడా రీగ్గా నడుస్తూ చీకట్లో దీపస్తంభంలాగా, జెవాను కంటే ధాటీగా అవ్వసాక్షాత్కరించింది! "అవ్వొచ్చింది" అని కేకేసాను లోపల్నుంచి అందరూ "ఘొల్లు" మని ఇవతలకొచ్చారు

కొందరు మాత్రం 'అరెరే! అప్పుడే దొరికేసిందే, న్నాల్రోజుల పాటు సరదా పోయిందే అని దిగులు మొహం వేశారు

పోలీసు జెవాన్, "యిదుగోనండీ ముసలావిడ, నా ప్రాణాలు తోడేసిందీ! యివిణ్ణి తిర్నాళ్ళకీ తీర్థాలకీ పంపి, దేశం మీద వొదుల్తారేఁవిటయ్యా? యీవిడకంటే మా సూపరెంటు నయం" అని చీదరించుకుంటూ అన్నాడు

"ఫోరా! నే సూఫరింటునే నాకేంరా? బహద్దర్ని! శెలవిచ్చాను ఫో" అంది అవ్వ వాడు పళ్ళుబిగించి కొరకొర చూసి, చీకట్లోకి నడిచి, అక్కడ ఖాంద్రించి వుమ్మేసి చక్కాపోయాడు

ఇహ తీర్థంలో జరిగిన కధేవిటంటే

నాన్నిగాడు రంగులరాట్నం తిరుగుతూంటే పిల్లలందరికీ జీళ్ళూ, జంగిడీ మిఠాయీ, తొక్కుడుండలూ కొందామని, ఆ కొట్లకెళ్ళి వొక్కొక్కళ్ళకీ పేరుపేర్నా వొక్కొక్క పొట్లాం కట్టించిందట అవ్వ అక్కడ చిల్లర వీషయంలో కొట్టువాడితో పేచీ వొచ్చి, వాణ్ణి భూశైయనం చేసి పారేసి, దమ్మిడీలతో సహా వాడి దగ్గరనుంచి రాబట్టి, పాత్ర సాఁవాను దుకాణంవైపు దండయాత్ర మళ్ళించి, అక్కడ ఆ దుకాణంమీద పడిందట అక్కడ రాగిచెంబూ గరిటా బేరం తేల్చడానికి రాఁవరావణ యుద్ధం చేసి, రాచ్చిప్పల కొట్టువైపు ద్రుష్టితిప్పి, అటు దాడిచేసింది దారిలో డక్కీ డమడమల బండీవాడు తారసిల్లితే, అన్నీ వాయించీ, నడిపీ, చూసీ, అమ్మేవాడు బారుమని యేడ్చేదాకా వాణ్ణి ఆపి, అంతలో వుప్మాకయ్యగారి కుటుంబం కనబడితే వాళ్ళతో వూసులాడి, అట్టే నాలుగడుగులేసేసరికి నాన్నిగాడు గ్యాపకానికొచ్చాడు అప్పటికప్పుడే పొద్దు వాల్తోంది

"నాన్నిగా నాన్నిగా" అని తీర్థమంతా తిరగడం మొదలెట్టింది బళ్ళ దగ్గిరికొచ్చి చూస్తే, రాఁవయ్యకాపు బండీ వెళ్ళిపోయింది మళ్ళీతీర్థంలోకి వచ్చింది "మా నాన్నిగాడు కపబడ్డాడా?" అనడుగుతూ, ఎవళ్ళనడిగినా వాళ్ళు పట్టించుకోలేదు అప్పటికి కంగారుపడ్డం మొదలెట్టిందవ్వ ఇంతలో కనబడిన పోలీసు జెవాన్ని కూడా అడిగింది

వాడు వూరూపేరూ అన్నీ అడిగి పోలీస్ స్టేషన్ దగ్గిర కూచొబెట్టాడు
"అమ్మా! భైపడకండి ఇంటికి తీసికెడతాం" అని పోలీసు వాడంటే, "ఎవడికిరా భయం?" అని ధీమాగా మొదట అన్నప్పటికీ, నాన్నిగాడి కోసం లోపల్లోపల కంగారుపడిపోయింది అవ్వ ఆవిడ పోలీసుస్టేషన్‌లో కూచున్న సమయంలోనే, కాఁవిగాడూ గోవిందూ ఆఁవెకోసం గాలించిపోయారు యిదంతా చెప్పాక యిలాగంది అవ్వ "ఆ రాచ్చిప్పల దుకాణం దగ్గిరాలస్యఁవయి పోయిందఁరా! అక్కడే వొళ్ళుమరచిపోతుంటాను ఏవిరా నాన్నిగా శివరాత్రిగూడాను అప్పన్న శాస్తుర్లుగారి పద్యాలు నా మీద రాసినవి చదవరా" అంది అందరూ పకపకా నవ్వారు నాకు మాత్రం వొళ్ళు భగ్గుమంది ఆవిడ గొంతుక పట్టుకుని ఆ రాత్రి ఆమెని శివసాయుజ్యం పొందిద్దాఁవనుకున్నాను దిక్కుమాలిన పాపభయఁవో, దండనభయఁవో వొచ్చిపడి మళ్ళీ తమాయించుకున్నాను అంతకంటేగూడా నా లోపల పిచ్చి యిష్టం గూడా యేడిసిందాయెను అవ్వమీద, మా సుబ్బమ్మవ్వమీద !

* * *

రిక్షా వాలా

ఆఫీసు గేటు దగ్గర మొదట చూశానతన్ని రిక్షాసీటు ముందు కాళ్ళుపెట్టుకునే చోట కూచుని, వెనక్కు ఒయ్యారంగా ఒరిగున్నాడు సీటు మీద తలపెట్టుకొని, పడుకున్నట్టు, ఒక పాదం రవంత ఆడిస్తున్నాడు కళ్ళర మోడ్చుకుని సిగిరెట్టు పీలుస్తున్నాడు, హుక్కాకన్న దర్జాగా

నేను ఆఫీసులోంచి వస్తుంటే, అలా విలాసంగా వాలి వుంటూనే, రమ్మన్నట్లు దర్జాగా నావైపు సైగ చేస్తూ తలఊపాడు నేను రిక్షా దగ్గరికి వచ్చాకకూడా, దిగకుండానే, లేచి కూచోకుండానే కూడా, హెక్కడిక్కి పోతావ్' అని అడిగాడు నాకు తిక్కవేసింది 'ఏం నవాబుగారూ, దయుంచి తఖ్తు నుంచి దిగితే" అంటూ రెండు మాటలతో ఎత్తిపొడుద్దామనుకున్నాను కాని ఊరుకున్నాను, వెనక ఒక బండివాడితో జరిగిన ఒక సంఘటన జ్ఞాపకం వచ్చి

అదేవిటంటే, ఆ మధ్య మా ఊరునుంచి మరో ఊరు వెడుతున్నా ఒంటెద్దుబండిలో, ఒక ప్రసిద్ధ కవితో అసలు బండివాడు మాకు పుట్టు విరోధుల్లో ఒకడని తెలియదు ఎక్కింది మొదలుకుని ఏడిపించడం మొదలుపెట్టాడు పొడుగొంతుతో అరవడమూ, ఎద్దుని।

అదిలించడమూ, ఒండిలోకి అడపా తడపా దాని తోకకుంచెతో గోమయం ప్రోక్షింపజే య్యడమూ, నడమ నడమ దిక్కుమాలిన అవకతవక గాడిదగత్తర పాటేదో పాడుతుండడమూ, మమ్మల్ని ఏహో మాట లంటూండడమూ, బండివాడి ధోరణి చాలా అవమానకరంగా ఉంది నాకు పిచ్చెత్తింది "ఏయ్ నేనెవరినో నీకు తెలుసునా? పెద్దకవిని, కృష్ణపక్షం రాశాను ఈయన మరీ కొమ్ములు తిరిగిన కవి ఫలానా పుస్తకం రాశారు తెలిసిందా? అన్నాను ఫ ఫ ఫావయ్యా! రాశావు మహా! రాశాట్ట, ఈ యెద్దునయం, తొకతోరాస్తుంది సుబ్బరంగా, ఆయిదం రాయలేక పోయావూ? బండిలో పల్లకుండా కూకోడం శాతగాదు, రాశారంట రాశారు దిగండెహ్" అని గద్దించాడు మేం మరి మాట్లాడలేదు ఒకళ్ళకేసి ఒకళ్ళం చూసుకోలేదు మహాకవులం గనుక ! ఈ మాట మమ్మల్ని దాటి పొక్కనియ్యలేదు

అలాగె అహమ్మద్‌ని, అంటే ఆ రిక్షావాణ్ణి ఏమనకండా ఊరుకున్నాను అందులోనూ నలుగురు ఎరిగున్నవాళ్ళూ, పెద్ద మనుషులూ కనబడేచోట, వాడితో సజావుగా ఉండడమే సబబూ, క్షేమం, ఎంచేతో గాని నేను చూస్తున్నా –బడాయివాడికి పదిమందిలోనే అవమానం జరుగుతుందేం? మీరు చూశారో లేదో, షోకిల్లాయే ఆడపిల్లల దగ్గిర అరటిపండు తొక్కమీద కాలెయ్యడం, అరఫర్లాంగు జారడం, అటూఇటూ చూడకుండా అటువైపు నుంచి అల్లాగే వెళ్ళిపోవడం జరుగుతుంది

అహమ్మద్ కన్న అరటిపండుతొక్కే నయం అరటిపండు తొక్కకి కాళ్ళులేవు, కనక కదలదు

అహమ్మద్ అగుపించిన చోటల్లా ఏదో అని ఏడిపించగలడు కనక, ఆరోజున ఏం చేశానూ? మొహం మీద మంచి ఇష్టపునవ్వే పెట్టి, కిరాయిబేరం మొదలుపెట్టాను వాడు బదులునవ్వు పెట్టలేదు పరిచయం లేకండా తనతో అనవసరపు చనువు కుదరదన్నట్లు అబ్బో ! అవసరం

అయినప్పుడు అహమ్మదులో బలే దర్జా ఉంది

తర్వాత తర్వాత క్రమంగా అహమ్మదు చాలా వరకు నా సొంత రిక్షావాడయిపోయాడు ఈ రెండు మూడేళ్ళల్లో అతని గుణాలూ, ధోరణులూ, సంసారపు కష్టసుఖాలూ, కొంతవరకు నేను గ్రహించాను అతనికి గూడా నా మీద కొంత యిష్టమూ, గౌరవమూ వంటివి కలిగాయని నేను అనుకుంటాను

మొదటి రోజున అహమ్మదుని చూచినప్పుడు ఒక మోకాలి దగ్గర చిరిగి, కాళ్ళ అంచుల దగ్గర తుక్కుతుక్కయి రేగిపోయిన ఇజారూ, వీపుమీద వంకరటింకరగా వేసిన రూపాయి సైజు మాసికలతో బొత్తాల్లేని కమీజా వేసుకున్నాడు ఆ చిరుగుల సంగతీ, ఆ మాటుల సంగతీ అహమ్మదుకి తెలియదు అహమ్మద్ చాలా ఉదాత్తుడు పుట్టుకతోనే పాచ్చా

నా సంగతి తెలిశాక, అహమ్మద్ సామాన్యంగా తరచుటైమయ్యే వేళకి, మా ఆఫీసుగేటు దగ్గర రిక్షాతో నిలబడి వుండడం రివాజయిపోయింది నన్ను పిలవడం, సైగచేయడం లేదు బేరమాడకండానే నేను రిక్షా ఎక్కడం, అతను నావైపయినా చూడకుండా ఇంటికి తొక్కడం, దిగి నా చేతి కందిందేదో అతనికివ్వడం, తీసుకుని రిక్షా తిప్పుకుని అహమ్మద్ వెళ్ళిపోవడమూను! ఒక్కొక్కప్పుడు, నాకు సరదా పుట్టినప్పుడు, బాడీగకిమించి చాలా ఎక్కువ యిస్తే, అతి సహజమైన దర్జాతో ఒక చిరుసలాం చేసి, స్నేహితుడి దగ్గర పుచ్చుకున్నట్లు పుచ్చుకుని అతను వెళ్ళి పోతాడు నకిలీ తనం, నంగితనం, చచ్చా, దేవుకోలూ, యేమీలేవు అహమ్మద్ బహద్దర్ !

మావాడు రిక్షా తొక్కడాల్లో వింతలూ విశేషాలూ కొన్ని చెప్పాలి వేలమంది జనం క్రిక్కిరిసి తొక్కిళ్లాడుతూ ఉండేచోటా, కారుమీద కారు తరిమేచోటా, లేడికన్నా, బాణం కన్నా రిక్షా దురుసుగా తొక్కుతాడు, నకులుడులాగ, పిల్లాజెల్లా నెవరికైనా అప్పజెప్పి

బయలుదేరడం మంచిదనిపిస్తుంది అలాంటప్పుడు ప్రాణాలతో బయట పడ్డం కేవలం అదృష్టం, అయితే ఎవ్వరూ, జనం లేనిచోట నెమ్మదిగా, నిదానంగా తొక్కుతాడు

అహమ్మద్ కే గాక అహమ్మదు రిక్షాకి కూడా ఆడపిల్లల అలికిడి ఇట్టే పసిగట్టడం వచ్చును ఆ పిల్లల్ని బట్టీ, ఆ పరిస్థితుల్ని బట్టీ, వాళ్ళ దగ్గర చూపించవలసిన కళా ప్రత్యేకత బట్టి రిక్షాను రివ్వున తొక్కడమూ, మెల్లగా నడిపించడమూ, మెలికలుగా నడిపించడమూ మొదలైనవన్నీ ఆధారపడుంటాయి అప్పుడు ఎంత అరచి అదిలిస్తున్నా, రిక్షాలో కూచున్న ఆసామికీ అహమ్మద్ కీ యేమి సంబంధం వుండదు అహమ్మద్ కి కొన్ని మెలకువలు కూడా వచ్చును సైకిల్ తొక్కుతూ తొక్కుతూ నడుము అజంతాబొమ్మలా ఒకపక్కకి విరవడం, తొక్కుతూ తొక్కుతూనే చేతులురెండూ గాలిలోకి చాపెయ్యడం, సందుమళుపుల దగ్గర హాండిల్ బారు షిడులు వదిలేసి పక్కలబలంతో నడుం బలంతో సైకిల్ ను ఓరగా మళ్ళించెయ్యడం వంటివి

మొట్టమొదటి రోజుల్లో అహమ్మద్ ది చాలా పాత రిక్షా అతని చొక్కా మాసికల్లోంచి గుండెమీది వెంట్రుకలు ఎలా పైకొస్తాయో, అలాగే సీటుకన్నాల్లోంచి రవంతపీచు ఇక్కడా అక్కడా పైకొచ్చేది తొక్కుతూన్నప్పుడు పెడల్ చెయిన్ పెటపెటమని చప్పుడు చేసేది తరచు గాడితప్పి ఊడిపడేది వర్షాకాలంలో కప్పుకునేందుకు కీలు గుడ్డ ఉండేది కాదు చిరిగి తడిముద్దయిన మామూలు గుడ్డనే మొహం దగ్గరనుంచి కప్పేవాడు అయితే, అతన్నిగానీ, అతని రిక్షానిగానీ అవహేళన చేయడానికి ఎవడికీ దమ్ముల్లేవు అతనికున్నంత దర్జా, పాతకాలపు రీవీ, ఆ రిక్షాకీ ఉండేది ఛడావు వచ్చినప్పుడు చాలా మందిలాగా అహమ్మద్ కిందికిదిగి రిక్షాని చేతులతో పైకి తోసేవాడుకాదు ఎంత శ్రమపడైనా సరే, తొక్కేవాడు అంతే; అహమ్మద్ దర్జాయేవేరు అతనిది ఎత్తునుంచి దిగే గుణం కాదు

ఈ మధ్య కొత్త రిక్షాతెస్తున్నాడతను తళతళలాడె స్ప్రింగు వైర్లతో చక్రాలూ, నిగనిగలాడే బాడీ రంగూ, తళతళలాడే టాపూ, మొత్తటి సీటూ, చాలా కొత్తదీ అందమైనదీనూ ఈ రిక్షాకి మరో షోకుంది ఘల్ ఘల్ ఘల్ ఘల్ మంటూ ఎంతో హాయైన చప్పుడు చేసే మువ్వలున్నాయి దీనికి గజ్జెల గుర్రమిది, నాట్యకత్తెయిది, అందెలూ, కడియాలూ వేసుకున్న హంసయానయిది అబ్బో! ఆ మువ్వల సవ్వడి సంగతి అహమ్మద్ కి తెలుసు, ఆ రిక్షాకీ తెలుసు వచ్చే మనుష్ఖుల్నిబట్టి, ఆగే చోటునుబట్టీ, పోయే దారిని బట్టి దాని ఘల్ ఘల్ లలో రవ్వంత దురుసూ, ఆవంత విలంబం, అన్నీ వస్తూంటాయి కేవలం ఆ మువ్వల చప్పుడు విని నేను అహమ్మద్ మనస్సునే పసిగట్టగలను నేను ఎన్నిసార్లో పరిశీలిస్తుంటాను పంపు దగ్గరనుంచో, నీళ్ళు నింపుకున్న కడవల్ని నడుములికి తగిలించో, బుజాలనో తలమీదనో పెట్టుకునో విలాసవతులు వెడుతూండడం, దారిలో కోడెగాండ్రు తారసిల్లడం, వాళ్ళు నిర్లక్ష్యంగా మెడ తిప్పకుండా వెడుతుండడం, కాని కుండలో నీరు ఆవంత తుళ్ళి, ఆవంత పట్టలేక అంచుల మీదనుంచి గళుక్కుమనడమూనూ!

ఆఁ ఇదినే నెన్నిసార్లో పరిశీలిస్తుంటాను ఎందుకొచ్చిన నిర్లక్ష్యం, కడవలో నీరు పడుచుమనసులో దుడుకుతనం పట్టిస్తుంటేను? అలాగే అహమ్మద్ రిక్షా మువ్వలూను అతను సూటిగా ఇటూ అటూ చూడకుండా వెడుతున్నట్టుంటాడు గాని, ఆ వెడుతున్నవాళ్ళని అతను చూసినట్టు ఆ మువ్వలచప్పుడులో మార్పులు చెప్పేస్తుంటాయి

పొద్దున దారిని వస్తూ, కనబడనివాళ్ళకి 'సుప్రభాతం' అంటున్నట్లుంటాయి అవి ఒకప్పుడు 'పనిమీదవున్నాం, పలకరించకండి' అన్నట్లు పలుకుతాయి ఒకప్పుడు 'లోపల పెద్దవాళ్లున్నారు, ఇప్పుడు కాదు' అంటాయి మువ్వలు, ఒకప్పుడు హాయిగా తలూపుకుంటూ పాడతాయి, మరొకప్పుడు 'అబ్బ! మరెంత సేపురా యీ బరువు'

అన్నట్టు ఈడ్చుకుంటాయి, ఏడ్చుకుంటాయి ఇంటికెళ్ళేటప్పుడు ఏమీ వినిపించుకోవు

అహమ్మద్‌కీ నాకూ మొదటి రోజుల్లో, అంటే అన్యోన్యం గ్రహించుకోనప్పుడు, కొన్ని తిక్కలు వచ్చాయని చెప్పాగా? పెద్దలతో నడివీధిని వెడుతున్నప్పుడు కూడా, ఎదురైనప్పుడు స్నేహంగా తలూపే వాడు 'ఎక్కడిక్కి పోతావ్?' అనే వాడొకప్పుడు 'వస్తావా? ఎక్తావా?' అనే వాడింకొకప్పుడు నాకు దర్జాకు లోపం అనిపించేది నాకు ఒళ్ళు మండేది అలా పలకరించగూడదని చెప్పాలనిపించేది సీరియస్‌గా దీర్ఘముఖం పెట్టబోయేవాణ్ణి

సిగ్గూ బిడియం లేకగాని, అహమ్మద్ కంటే నేనేమంత గొప్ప? ఏమంత దర్జా! ఇన్ని బట్టలూ, ఇన్ని పూతలూ, ఇన్ని చదువులూ, పదవులూ, సంస్కారాలూ, ఇన్నింటితో తెచ్చిపెట్టుకున్న కృత్రిమపు హెూదా! ఆ చిరుగు ఇజారు, కమీజులూ, శ్రమజీవి రీవీ ముందు తెల్లబోయి ధూళిలో దాచేయ్యాలనిపిస్తుంది వీటిని అహమ్మద్ ఎప్పుడూ తాను శ్రమజీవిననీ, నేను సుఖజీవిననీ అనే అభిప్రాయం తనకు తోచినట్లే కనబడలేదు

రెండు సార్లు నాకు వింతగా కనబడ్డాడు అహమ్మద్ ఓసారి నలుగురైదుగురితో కలసి ఒక రిక్షాలోనే కనబడ్డాడు అందరూ రిక్షావాళ్ళే ఒకడు తొక్కుతున్నాడు ఒకడు నిలబడ్డాడు ఒకడు హేండిల్ బారు పట్టాడు–అలా మరోరోజున అతను, కొత్తగళ్ళ లుంగీ, కొత్తగళ్ళ చొక్కా, టోపీతో కనబడ్డాడు ఆ రోజున అడిగాను – మా ఇంటి దగ్గర కుర్చీమీద బలవంతాన కూచోబెట్టి అతన్ని; అతని సంసారపు గొడవలు తల్లీ, తండ్రీ వున్నారట ముసలివాళ్ళు భార్యా, ముగ్గురు చిన్నకూతుళ్ళూ, ఎప్పుడైనా సినిమాకు వెడతాట్ట ఆడవాళ్ళు రారన్నాడు తాగనన్నాడు కొందరిలాగా రోజుకి కొత్త రిక్షాకి రెండు రూపాయలు అద్దె ఇచ్చేస్తానన్నాడు ఓ అద్దె గదిలో ఉన్నారటందరూ పండుగలూ,

పబ్బాలూ, జబ్బులూ, ఆసుపత్రులూ, చిక్కులూ, ఉపవాసాలు అన్నీ సర్దుకుంటూ, ఆలుబిడ్డల్ని సాకుకుంటూ, బతుకులో తొక్కుకుపోతూవున్న అహమ్మద్‌ని సైకిల్ రిక్షానుంచి విడదీసి వేరుగా చూడ్డం నాకు తెలీదు

ఆ మధ్య కొద్ది రోజులు అహమ్మద్ నాకు కనబడలేదు మొన్న హఠాత్తుగా కనబడ్డాడు నాతో సీను అనే స్నేహితుడున్నాడు అవి ఈద్ పండుగ రోజులు నేను రెండు చేతులు పట్టుకుని, సైకిల్ అవతల ఉన్న అహమ్మద్‌ని ఇవతలనుంచి కౌగిలించుకున్నాను అతను సైకిల్ తిరిగి వచ్చి, నా ఎదురుగా వంగి సలాంపెట్టాడు నాకు దు ఖం వచ్చింది

అహమ్మద్ నావైపు చూడలేదు రిక్షా ఎక్కాను మువ్వల్లేవు దానికి, ఆ సాయంకాలం తెలిసింది, అతని భార్యపోయిందని

అతను నాకు చెప్పలేదు అహమ్మద్ అసలే ఉన్నతుడు! ఇప్పుడు వేదనాకిరీటంతో మరీ ఉన్నతుడైపోయాడు!

మైలు రాయి

[గ్రాండు ట్రంకు రోడ్డుమీద ఇరవైమూడో మైలురాయి పక్కనే కత్తిపాలెం సత్రం సత్రం ముందు నిద్రగన్నేరు చెట్ల కొమ్మల మీదనుంచి మధ్యమధ్య ఒక్కొక్క కాకి అరుస్తూ ఉంటుంది, చాలా దూరాన్నుంచి లాగ సత్రం అరుగుమీదనుంచి వినబడీ వినబడనట్లు ఏదో పల్లెటూరి రాగమో, తత్వమో వినబడుతుంది]

మగగొంతు ఇరవైమూడు అబ్బ! ఇంకా ఆరు మైళ్ళున్నాట్రా బాబూ !

[వెళ్ళిపోతూ అన్నట్లు]

మైలురాయి ఇరవైమూడూ ఇరవైమూడూ ! ప్రతివాళ్ళూ ఇదే ధోరణి ఇటు తిరిగిచూసినవాళ్ళు కాస్త ఆగి పలకరించగూడదేం నన్ను? ఛీ, అరవై యేళ్ళనుంచి చూస్తున్నాను, అసహ్యమా అని! వీళ్ళకీ నాకూ దోస్తీ ' ఈ ఇరవైమూడూ' అంతే! కదల్లేనని కాని, ఇన్నాళ్ళూ ఇక్కడ పాతుకుపోయి ఉన్నాను గదా, ఈ రోడ్డు కాస్త పలకరించగూడదూ? నేనే పలకరిద్దామనుకుంటే, తాను ఇటో అటో పోతూండడమోకాని, ఒక్క చిటిక స్థిమితంగా నిలబడదు

[దూరాన్నుంచి వస్తూ ఉన్నట్లు రెండు సైకిళ్ల గంటల చప్పుడు]

మైలురాయి [వెటకారంగా] అదుగో, నాయన దయచేస్తున్నాడు, మర్రిపాడు మునసబు కొడుకు రోజూ సాయంత్రం ఎవణ్నో వెంటేసుకుని బుద్ధాపురం పోతూవుండడం, పొద్దున్నే యింటికి అఘోరించడం , ఇదీ వీడిపని ఆ తండ్రికొక్కడుకొక్కడు, ఆయనగారి సరసాలు సహం ఈ సత్రంలోనే జరిగేవి ఈ త్రిపాదిగాడికి సైకిలోటి వచ్చిపడింది కదల్లేక నేనేడుస్తుంటే, కాళ్ళల్లో శనుండి వీడేడుస్తున్నాడు

[దగరగా వచ్చిన సైకిలు గంటలు]

మునసబు కొడుకు ఈ మైలురాయొకటి బాగా దొరికిందిరా మనకి, కాళ్ళెట్టుకోడానికి, నేనిక్కడుంటా

స్నేహితులు పీకెండిపోతూందిరా

మునసబు కొడుకు యేడిశావులే మంచినీళ్ళకెడుతున్నావా, మాలక్షమ్మతో మాట్టాడానికి వెడుతున్నావా?

[ఇద్దరూ నవ్వుతారు ఇంతలో దూరాన్నుంచి]

గొంతుక యేం సుబ్బమ్మా, చల్లుందా?

మరో గొంతుక గంప దింపనా?

మునసబు కొడుకు యేం సుబ్బమ్మా'

సుబ్బమ్మ యేం బాబయ్యా'

మునసబు కొడుకు బాబయ్యాలేదు, తాతయ్యాలేదు కాని కాస్త

సుబ్బమ్మ యేంటయ్యా, కాత్తాకూత్తా

మునసబు కొడుకు ఆఁ మరేంలేదు, గంపదింపనా అని సాయం చెయ్యనా?

సుబ్బమ్మా' సైకిల్ మీదొచ్చేస్తావేమిటి మర్రిపాడు?

[బయలుదేరుతున్న సైకిల్ గంటల చప్పుడు]

సుబ్బమ్మ పో, పోవయ్యా, సిగ్గూ సిఁవడా లేకుండాను (కొంచెం దూరంగా గంటలు) బుద్ధుండాలి

మైలురాయి బాగా బుద్ధి చెప్పింది ఈ గొల్ల సుబ్బమ్మకోసం పడిచావనివాడు లేడు సత్రంగుమాస్తా, మీసాలపంతులు ఈపాటికి

ఇక్కడ తయ్యారవ్వాలసిందే గొల్ల సుబ్బమ్మ నా మీద కూచున్నప్పుడు నాకూ ఎంతో బావుంటుంది

[సైకిలు గంటలు మరీ దూరాన్నుంచి]

సైకిల్ గంటలు ఎంత బాగా వినబడతాయి! (దూరాన్నుంచి బస్సు హారనూ, హెూరూ దగ్గరగా వస్తున్నట్లు బస్సు ఆగే చప్పుడు)

కండక్టరు ఏయ్ దిగండీ, జువ్విపాలెం, మర్రిపాడూ వెళ్ళేవాళ్ళు

కోమటి (లోపల్నుంచి) ఉండవయ్యా, కుక్కేశావు లోపల జనాన్ని పద్దెనమండుగురికని పేరూ, నూటయాభైమంది నెక్కించావు

కండక్టరు అలా ఎక్కించం ఇప్పుడా పప్పులుడకవయ్యోయ్ అంతా రూల్సు సహం బస్సు నువ్వే కూచున్నావు టాప్ మీద పడేద్దామనుకున్నాను అసలు నిన్ను (అందరూ గొల్లున నవ్వుతారు)

పిల్లవాడు అమ్మయ్యోయ్ (ఏడుస్తాడు)

ఆడగొంతు ఎందుకురా ఏడుపు?

పిల్లవాడు షాహుకారు నాకాలు తొక్కేస్తున్నాడమ్మా

కండక్టరు దిగండి దిగండి !

షాహుకారు హయ్యోహయ్యో! నీ ట్రంకుపెట్టి వల్లకాడుగానూ, కణతకి తగిలిందయ్యా

కండక్టరు ఎక్కండెక్కండి అప్పలపూడి, అమ్మిలూరు, ఒంటిచింత, పెంటపుంత, పిచికపాడు, ఉడతలూరు, పిడతలూరు

గొంతుక పిడతలూరేంటయ్యా? (అందరూ నవ్వుతారు)

ఆడగొంతు అటుకూచో అబ్బాయీ! ఇదేవిటీ! మగాళ్ళ సీట్లులేవూ?

[బస్సు హారనూ, బస్సు దూరముగా వెళ్ళిన చప్పుడు]

మై ఎరాయి (నవ్వుతుంది) వాడికి మగాళ్ళసీట్లో కూచోవాలనిలేందే ఎలా వచ్చిపడ్డాయి ఈ సైకిళ్ళూ, బస్సులూ, వీటివల్ల సత్రంలో సందడి సహం తగ్గింది మునుపు దొరలు, రాణులూ, సవారీలలో వెళ్ళడం, ఇక్కడ దిగడం ఉండేది ఇప్పుడు వాళ్ళూ బస్సులే ఎక్కుతున్నారు షాహుకారు బస్సుమీద వెళ్ళడమే బావుంది లేకపోతే ఇక్కడాగి నా మీద

కాస్త చలికిలబడేవాడు ఇంక ఈ రోడ్డుమీద ప్రయాణాలే ఉండవేమో?

[దూరాన్నుంచి 'టిర్రు టిర్రు' అనిన్నీ 'ఇటు పాడు ఇటు పాడేస్' అనిన్నీ 'ఏహెహెయ్' అనిన్నీ పశువుల్ని తోలుతున్నట్లు వినిపిస్తుంది మధ్య మధ్య గెదెదీ ఆవుదీ దూడలదీ అరుపు, పశువుల మందవస్తున్నట్లు]

ఒక కాపు రేపు శనోరం పిట్టాపోరం సంత సూసుకుని, సోంవారం దాచ్చారం సంతకెడదాం

ఇంకో కాపు మొన్న శనోరం పెద్ద గేది కెంతొచ్చిందీ?

మొదటి కాపు మూడొందలు

రెండో కాపు యడ్ల జతకో?

మొదటి కాపు . ఎనిమిదొందలు, ఇంకా పుసుకుడుగాడు సెడదీశాడు ట్లుక్లు ట్లుక్లు చ్చొ చ్చొ చ్చొ నడు నడేస్ ఒక్కొక్కటీ మైలురాయిని రాసుకుంటూ కదలదూ, హోరి (వెళ్ళిపోతాడు)

మైలురాయి · ఛీ ఛీ వెధవ పేడా మన్నూ, పశువుల సంత వస్తుందంటే బాధ ఒళ్ళంతా బురదా, పేడా, అదిగో ఓవర్సీరొస్తున్నాడు ఇవాళ

ఓవర్సీరు బురదా, పేడా ఎప్పుడూ ఈ మైలురాయినిండా, ఏయ్ వెంకన్నా, ఈ మైలురాయిగారిని కాస్త షోకు చెయ్యండయ్! సున్నం గిన్నం కాస్త గట్టిగా తగిలించండి మొగానికి – ఆ ఇరవైమూడు బాగా కనబడేటట్లు

వెంకన్న సిత్తం

ఓవర్సీరు ఏమండీ సత్రం పంతులుగారూ! మిమ్మల్నే మహానుభావా! గుమాస్తాగారూ! ఈ మధ్యాన్నం కాస్త సత్రంలో సాపాటు తగిలించమంటారా ఏమిటీ? ఘుంటయ్యొన్నాడా సత్రంలో? మా మంచి పాకం!

గుమస్తా : అయ్యయ్యయ్యో, ఎంతమాట! ఏది తప్పకుండా, సారి సారి! ఏవోయ్ జాలయ్యా, ఏది, ఈ వేళ ఓవర్సీరుగారి భోజనం ఇక్కడే ఏం తెలిసిందా? ఊఁ ఏది?

జాలయ్య చిత్తం

గుమస్తా ఈరోడ్డు మళ్ళీ బాగుచేయిస్తున్నారు, ఏం విశేషం బాబూ? ఆ రాధారీబంగళాకూడా ఏది

ఓవర్సీరు ఔనండీ, అది కాస్తా బాగుచేయిస్తున్నాము ఈమాటు మంత్రి గారు ఈ తోవని వెడుతూ ఇక్కడ కాస్త దిగుతారేమోనని

మైలురాయి అబ్బ! పాండవతలికి, ఒకడు 'ఏది' ఒకడు 'కాస్త' అంటూ ఛీ వద్దు ఆగు నాకు సున్నంపుయ్యొద్దు మంత్రిగారు కాస్త ఆగుతారేమో అనా, నాకీ అలంకారాలు? ఆ గంట్లు గంట్లు మొహమూ వాడూను, ఆ ఓవర్సీరుకి వేస్తే బాగుండును సున్నం! మంత్రిగారికి కావాలా, నేను ఇరవైమూడునో,ముప్ఫయి రెండునో? మొన్న బంగళాలో దిగిన కలెక్టరు గారి భార్య మొహానికి పూసుకున్నంత సున్నం పూశాడు వెనకెప్పుడూ మంత్రలూ వాళ్ళూ ఇలా పనిలేనట్లు తిరగలేదు

(దూరాన్నుంచి దగ్గరగా వస్తున్నట్లు రెండెడ్ల బళ్ళ గంటలు "సుబ్బా దాపనెద్దును పాడు" అనిన్నీ, "పక్కకు తోలండేస్" అనిన్నీ, 'కారొత్తుంది కారొత్తుందీ" అనిన్నీ కేకలు 'కారు హారన్ అనీ కొంచెం దూరాన్నుంచీ బాగా వినబడతాయి)

మగ గొంతుక ఏయ్, బళ్ళూ ఆపండి ఆపమనవోయ్ అప్పన్నా! ఆ ముందు బండి ఆపు అందులో కూచునీ, వాడలా తోలించుకు పోతాడేం చిట్టిబాబు ఒరేయ్ అప్పన్నా, అప్పిగా

అప్పన్న (నిదానంగా) అయ్యా!

బ్రాహ్మణుడు ఏమిటీ అయ్యా? అయ్యా కొయ్యాను! పరుగెత్తు!

అప్పన్న అయ్య, ఓ ఓ ఓయ్ చింవాద్రీ! అగో, నిలో, ఆపుబండి ఆపు ఆగుండి బళ్ళోయ్ (బళ్ళు ఆగుతున్న చప్పుడు)

బ్రాహ్మణుడు ఏవ్రా, ఇక్కడ వంటలు పెడదామా వద్దా సత్రంలో? యేవేఁముంగీ నిన్నే, ఉడతలూరు వెళ్ళేసరికి మూడు జాములవుతుంది

బ్రాహ్మణి అవుతే అవుతుంది మరీ విడ్డూరం ఇక్కడ కూచుంటే వంట లెప్పుడవనూ? తిళ్ళెప్పుడవనూ? వెనక్కి, కావిగాడి పెళ్ళికి

అంతే దోవలో ఇలాగే ఆగేమో సత్తెమ్మా! రాత్రడిపోయింది దోవలో దొంగలూ

బ్రాహ్మణుడు : ఏడిశావులెద్దూ, ఊరికే జిగురు ఉపన్యాసం, జిడ్డులాగా! అయితే బళ్ళు నడిపించండోయ్ ఊఁ

బ్రాహ్మణి . అదేఁమిటీ తొందరా ఉండండయ్యో బళ్ళూ మరీ బాగుంది బళ్ళాపించాలొకమాటు

బ్రాహ్మణుడు . (దురుసుగా) ఎందుకాపడం?

బ్రాహ్మణి : ఎందుకేమిటి? ఎందుకో ! దిగవే సత్తీ, కాఁవమ్మా రండర్రా!

చిట్టిబాబు · ఏఁవండీ నాన్నగారూ, బళ్ళెందు కాపారు? ఈ జిడ్డు ప్రయాణానికి మజిలీ లెందుకండీ?

బ్రాహ్మణుడు ఉండరా నువ్వూ పెళ్ళికొడుకునని అన్నిటికీ నీపెత్తనమేట్రా?

చిట్టిబాబు : అందుకేనండి నాలుగు బస్సులు కుదర్చమన్నాను ఈ పాటికి హాయిగా భోజనాలయి కూర్చుని ఉందుం

బ్రాహ్మణుడు ఊరుకోవోయ్, కాస్త తగ్గూ ! వెర్రివేషాలూ, షోకులూనూ? బస్సులూ, ఏరోప్లేన్లూ కావాలి నీకు ఉఫ్ అనగానే ఈ వేలిమీద సున్నపుచుక్క ఆ వేలిమీదికి వచ్చినట్లు ఇక్కడినుంచి అక్కడికి వాల్లేక పోయావా?

బ్రాహ్మణి · అదికాదే సత్తెమ్మా మేం కాఁవి మొగుడికి మూడు వెయ్యిన్నూటపదహార్లు పోశామా?

సత్తెమ్మ పోశారు కాదుటే

బ్రాహ్మణి . ఆడపడుచు లాంఛనాలూ, పట్టు తాపితాలూ, వెండి కంచాలూ

బ్రాహ్మణుడు : నీ మొహాలూ, సింగినాదాలూ, జీలకర్రలూ ! ఎఖ్ఖు, బండెక్కవే పెయ్యమ్మా

మైలురాయి ఏఁవి పిచ్చికోపం 'ఈ బ్రాహ్మడికి పెళ్ళయేలోగా

యెన్ని యుద్ధాలుచేసి తిరిగొస్తాడో? వెనక ఇక్కడ సత్రంలోనే ఓ పెళ్ళయింది పెళ్ళి కూతుర్ని వెధవ ఆడపడుచుకి అప్పగించలేదని రామరావణ యుద్ధం అయింది నా మీదపడి తల బద్దలు కొట్టుకుంటానంది వియ్యపురాలు నాకసహ్యం వేసింది ఈ నెల్లో ఇది పదిహేడో పెళ్ళి జట్టు (దూరాన పెళ్ళివారి బళ్ళచప్పుడు వెళ్ళిపోతున్నట్టు) హబ్బ, ఈ పెళ్ళివారితో ఉడతలూరు వెళ్ళాలని ఉంది ఉడతలూరు దగ్గర రోడ్డు ఆగిపోతుందిట అక్కడ ముప్పయ్యో మైలు రాయుందట ముప్పయ్యో మైలురాయి ఎలా ఉంటుందో? ఈ పెళ్ళి చూస్తుంది కాబోలు ! (రెండు ఒంటెద్దు బళ్ళ చప్పుడు చక్రంలో కఱ్ఱ పెట్టి టకటకలాడిస్తూ మధ్యమధ్య పాడుతూ బండివాళ్ళు, దూరంనుంచి దగ్గర దగ్గరగా)

ఒక బ్రాహ్మణుడు హుం ! హు ! (మూలుగుతాడు) అబ్బ, కాళ్ళడి పోతున్నాయి ఏం దేవుడో కాని దిక్కుమాలిన దేవుడు, అప్పవరంలో ఏర్పాటు చేసుకున్నాడు ఈ కళ్యాణమహోత్సవం మరి తొమ్మిది మైళ్ళు ఏడవాలి (బండిచప్పుడు, పాటదగ్గరగా వస్తాయి) ఎవరు బాబూ అదీ, బండిలో? ఎవరు, తిరుపతయ్య? ఏం తిరుపతయ్యా! ఎక్కడికీ ప్రయాణం?

తిరుపతయ్య . అప్పారం శాస్తుల్లుగారూ, దేవుడి కల్యాణానికి తీర్థంలో కొట్టెడదారని!

బ్రాహ్మణుడు భేష్, పెట్టొద్దూ మరి అన్నిటికన్న పెద్ద దుకాణం నీదే అయేనూ!

తిరుపతయ్య . సిత్తం

బ్రాహ్మణుడు : తిరుపతయ్యా, కాస్త బస్తా ముందుకితోసి జరిగితే ఈ చివర్ని కొంచెం ఆనుకుని

బండివాడు ఎల్లుండెల్లుండోయ్ సాత్తుర్లుగారూ, మీరెక్కితే మూడు బత్తాలవుతాయ్, కొత్తెద్దు కొనుక్కోలేను ఈ కరువురోజుల్లో చాచ్చాచ్చే

[బండి తోలేస్తాడు, చక్రాలు కొరడాకఱ్ఱతో చప్పుడు చేస్తూ]

బ్రాహ్మణుడు : హోరి నీ సిగదరగా! హరి హరీ! కాస్తసేపు ఇక్కడ

ఆగుతా, ఈ మైలురాయి మీద ఒరిగి, సత్తెన్నారాయణ వచ్చేదాకా! తోడుగా ఉంటాడు, అమాయికపు ముండాకొడుకు
మైలురాయి నా మీద ఒరగొద్దు ఊ (మూలుగుతుంది) అన్ని భోజనాల బరువు నేమొయ్యలేను ఇదివరకు ఇలాగుండేదా? దేవస్థానం ధర్మకర్త గారు సవారీలు, బళ్ళూ పంపించి వీళ్ళని తీసుకెళ్ళేవారు ఈ శాస్తుర్లుగారు జువ్విపాలెం శాస్తుర్లుగారు – ఆ కాశీపండితుడి కొడుకు ఆయన పల్లకీ మీదినుంచి కింది అడుగుపెట్టేవాడు కాదు ఈ సత్రంలో పాతికమంది శిష్యులతో దిగేవాడు (కాకి అరుపు)
బ్రాహ్మణుడు · ఛీ! వెధవకాకి! హుష్! మీద రెట్టవేసింది వెధవ కాకికీ, గద్దకీ కూడా నా మీద కోపం అవుతే యెలా బతకడం? అడుగో సత్తెన్నారాయణ సత్తెన్నారాయణా!
సత్యనారాయణ . ఇదిగో మావగారూ! అప్పవరమేనా?
బ్రాహ్మణుడు · అవునుగాని, మావగారెవ్రిటూ? రోజుకో వరసా, వెర్రిముండా కొడకా! మగవరసలన్నీ అయాక, ఆడవరసలు కూడా మొదలుపెట్టి అత్తా పిన్నీ అని కూడా నన్ను పిలిచేట్టున్నావు ఇంద, ఈ మూట తీసుకో, ఇక్కడ ఓ అరగడియ కూచుని వెడదాం

[దూరంనుంచి దగ్గరగా వస్తూన్న భజనకూటం పాట, మైలురాయీ, సత్రం దగ్గరకి వచ్చాక ఆపుతారు]

ఒక గొంతుక : ఆగండాగండి తొరగా మంచినీళ్ళూ అవీ పుచ్చుకురండి!
బ్రాహ్మణుడు మంచినీళ్ళూ, అవీ ఏమిటోయ్?
మరోగొంతుక · నేను సత్రంలోకెళ్ళి మీసాలపంతుల్ని సూసాస్తా
ఇంకొక గొంతుక : ఏయ్, సెనుగుండలూ!
బ్రాహ్మణుడు ఏ ఊరోయ్ ఈ భజన, అమ్మిలూరిదా?
ఒక గొంతుక కాదండి, గోపాడదండి
బ్రాహ్మణుడు . ఆ! గోపాడదె! ఓ! గోపాడది మా మంచికూటం! అప్పవరం తీర్థానికేనా వెడుతున్నారు?
ఒక గొంతుక · సిత్తం రాండ, రాండర్రా, సాత్తుర్లుగారింటారు ఓ

కీర్తన పాడి మరీ కదుల్దాం రాండంటేనూ? సన్నాసీ, నువ్వు మొదలెట్టు కీర్తన

సన్నాసి : [ముందు కొంచెం రాగంలా తీసి]

మైలైనా సిటికెనయేలూ, దాని
మీదా పాడిసిందిరా యెఱ్ఱతేలూ

ఒక గొంతుక . శా అదిగాదురా [అని తాను ఎడ్ల రామదాసుగారి కీర్తన మొదలెడతాడు కాస్సేపు భజన చేసి, కూటం కదలి దూరంగా పాడుతూనే వెడుతుంది]

మైలురాయి ఈ కీర్తన వింటే నా చిన్నతనం జ్ఞాపకం వస్తుంది అప్పుడు అప్పవరం తీర్థానికి పాతిక భజనలు ఈ తోవన వెళ్ళేవి ఇప్పటి కీర్తనలే ఇంకోలాగ వినబడుతున్నాయి నాకు ఇవీ బాగానే ఉన్నాయి నాకు కదలాలని ఉంటుంది నాకు చిన్నతనం పెద్దతనం యేఁవిటి?

[జట్కాబండి చక్రంలో కర్ర టకటకలాడిస్తూ దానితో కలిసి ఏదో
సినిమాపాట వినబడుతుంది బండి దగ్గరగా వస్తుంది]

బ్రాహ్మణుడు ఏమోయ్ జట్కా, అప్పవరం తీసుకెడతావూ? యిద్దరం!

మగ గొంతుక . [జట్కాలోనుంచి] ఇద్దరం, ఒక్కరం లేదూ

ఆడ గొంతుక : ఆ బ్రాహ్మడెక్కితే మనమిద్దరం ఆయన చెరో తొడమీదా కూచోవాలి

[నవ్వుతారు, జట్కా వెళ్ళిపోతుంది]

బ్రాహ్మణుడు ఏమోయ్ జియ్యన్నా, ఎక్కణ్ణుంచి? అప్పారం నుంచేనా?

జియ్యన్న · సిత్తం మొక్కుండెళ్ళాం దింపవే వాణ్ణి కిందికి

బ్రాహ్మణుడు : ఏం జియ్యన్నా, తీర్థం బాగా జరుగుతోందా?

జియ్యన్న · లేదండీ, తిళ్ళులేక యేడుత్తుంటే తీర్థాలూ, తిర్నాళ్ళూ యేఁవిటండీ! వొక్క బట్టల దుకాణవూలేదు రంకుల్ రాటాలు

మాత్రం మూడొచ్చాయి నిన్న రాత్రి జావ్విపాలెంవాళ్ళు నాటకం యేశారు

బ్రాహ్మణుడు . వోరేయ్, కుర్రకుంకా, వెనక్కి జరుగు, తగులుతావు

జియ్యన్న : యెనక్కి పోరా సాత్తుల్లగారి కడుపు తగులుతుంది

బ్రాహ్మణుడు : మంచి సరసంగా ఉందే!

కుర్రాడు · నాన్నా ! అది నిజం కడుపేనా?

జియ్యన్న · ఏడిశావ్ ! నోరుముయ్ యెదవా బాబూ! తీర్తంలో బుట్టబొమ్మలు జూసి యెదవపెశ్నలు! బాబూ, మా చంటోడికి అక్కడ జెరం వొచ్చింది కొంచెం నీళ్ళూ, ఈబూతీ యిచ్చారంటే కాస్త

బ్రాహ్మణుడు . నీ దగ్గిర కుంకం, పసుపూ, కొబ్బరికాయా ఉన్నాయా? యేదమ్మీ!

జియ్యన్న : సిత్తం

బ్రాహ్మణుడు ఒక రూపాయి ఇలాతే [ఏదో మంత్రం అటాడు] ఈ మైలు రాయిలో ఇదివరకే అమ్మవారు వెలిసింది జియ్యన్నా! నూకాలమ్మ! యెవ్వరికీ తెలియదు ఊఁ దీనికి పసుపూ కుంకం పట్టించమ్మీ జియ్యన్నా, ఏదీ కొబ్బరికాయ? చూడు ఇక్కణ్ణుంచి మైలురాయి తల్లికి ఒక గుడి చిన్న తీర్థం తయారవుతాయి (మైలురాయి తలమీద కొబ్బరి కాయ కొడతాడు)

మైలురాయి [బాధతో] వొద్దురోయ్ నేను దేవత నవను [కెవ్వున కేక వేస్తుంది]

బూట్ పాలిష్

వేల శతాబ్దాల బ్రువేగుల వల్ల వంగిపోయి
విశేష భూమి భారం క్రింద క్రుంగిపోయి
అణగిపోయి
అణగిపోయి
అహరహమూ నేలవైపే అదేపనిగా చూస్తూ
నాగలిపైన బరువుగా ఒరిగో
గొడ్డలి బుజాన వేసుకునో
నిలబడతాడతడు
యుగయుగాల శూన్యమేదో అతని
మొగంలో స్ఫురిస్తుంది
ఆనందమూ, నిస్పృహా అన్నవి
అసలేమీ ఎరుగని జడుడాతడు
ఏడవలేడు, కన్నీరోడవలేడు
ఆశపడలేడు, ఆహ్లాదపడలేడు

కొయ్య, రాయి, ఎద్దు
వీటికి తోబుట్టువా అనిపించేటట్లు
వాని ఫాలం అంతా అర్ధరహితమయ్యేటట్టు
వేని చేయి తుడిచివేసింది?
వాని మనస్సులో వెలుగు
వేని ఊర్పు ఆర్పింది?
వానికి చేతగాదు చుక్కల వైపు చూపుల్ని పరపించడం
అమృత గానంలో ఆరోహణావరోహణాలు
అతనికి అపరిచితాలు
ఉష కాంతి రేఖ, సంధ్యాసమయారుణిమ
ఏమీ పట్టించుకోడాతడు
బాధామయ శతాబ్దులు, వాని
భయదమూర్తిలో తొంగిచూస్తాయి
వంగిన వాని బుజంలో
కాలపురుషుడు రచించిన దు ఖాంత నాటకం
కనబడుతుంది
వానిని మనం దగా చేసినట్లు, దోచుకున్నట్లు
మలిన పరచినట్లు
వాని వారసత్వం పోగొట్టినట్లు
అనిపిస్తుంది నాకు
అయ్యా! అధికారులూ! ప్రభువులూ! పాలకులూ!
ఆ భగవంతుని కిదా మనమర్పించుకునే ఉపద?

ఆ వంగిన నడుమును ఏలాగున సరిజేస్తారు మీరు?
ఆ క్రుంగిన బుజం ఏలాగున నిలబెడతారు మీరు?
వేరు నేర్పుతారు వానికి వెలుగు కోసం పైకి చూడడం?.

ఇది, నేను చదివిన ఒక ఆంగ్లపద్యం సారాంశం

2

నారయ్య తరచు మా వీధిని వెడుతుంటాడు వట్టిపోయిన ముసలి గొడ్డో, మరి పనికిరాని ముసలి యెద్దో ఎప్పుడైనా మా వీధిని వెడుతుంటాయి వాటిదీ నారయ్యదీ ఒకటే వాలకం, ఒకటే జాతి

నారయ్య బుజాలు–కాదు నడుము–రవ్వంత వంగి ఉంటుంది ఆ వంగడం బరువు మోతవల్ల కాదు నారయ్య నడుస్తున్నప్పుడు కాళ్ళీడుస్తాడు ఆ కాళ్ళీడవడం అలసటవల్లకాదు

రోలరులాగుతూ రోడ్లు బాగుచేస్తారే వాళ్ళ కాళ్ళు కంకర మీద ఏడుస్తాయి కూడా

నారయ్యది వంగిన నడుం వాళ్ళ జాతి కాళ్ళీడ్చేవాళ్ళ జాతి అంతే

ముసలి యెద్దుకీ గొడ్డుగోవుకీ చుట్టాలు లేరు నారయ్యకి పెళ్ళాం పిల్లలూ ఉండడం వింతగా ఉంటుంది

"నారయ్యా, నీకు వయస్సెంత?" అని అడిగాను మొదట "అదేమిటో" అన్నాడు "నీ కెన్నేళ్ళుంటాయి" ని అడిగాను మళ్ళీ "నా కెలా తెలుత్తుందండీ?" అన్నాడు

ప్రత్యేక వ్యక్తికీ, ప్రముఖునికీ వయస్సుంటుంది వాడు పుట్టి, పెరిగి, కొన్ని పనులు చేసి, చచ్చిపోతాడు ఆజన్మాంతం వాడి జీవితం తేదీలమీద తారీఖులమీద అడుగువేస్తూ నడుస్తుంది మందికి మాత్రం

వయస్సుండదు అజ్ఞాతజనానికి చావు పుట్టుకలుండవు

లోకమందిరానికి పునాది, కోట్ల మంది సామాన్యజనం సౌధభారం మోసే పునాది మనకి కనబడదు, కాని ప్రాసాదసౌందర్యం చూసి బలే అని కనుబొమ లెగరేస్తాం అంతే అది, లోకపద్ధతి

3

కనక, మనకి కోట్లమంది జనంలేరు అంటే వాళ్లుండినీ మనకి లేరు వాళ్ళు లేనప్పుడు మనకి భగవంతుడుగూడా లేడు కవి ఇలాగన్నాడు

"ప్రభూ! ఇక్కడ నీ చరణపీఠం ఉంది, ఇక్కడ దరిద్రులూ పతితులూ విడిదిచేసేచోట, నీ పాదాలు ఉన్నాయి ఎంత వంగి వంగినా, నా ప్రణామం నీ పాదాల్ని అందుకోలేక పోతుంది, అవి దరిద్రులూ, పతితులూ విడిదిచేసేచోట ఉన్నాయి చిరిగిపోయిన గంతలూ బొంతలూ వేసుకుని, దీనవేషివై నీవు దీనులతో తిరుగుతావు, నా అహంకారమక్కడికి చేరలేదు ఏ సహచరులూ లేని దిక్కుమాలినవాళ్ళతో సావాసంగట్టి తిరుగుతావు నీవు స్వామీ! ఆచోటికి తీసుకుపోయే దారేదో నాహృదయాని కెన్నడూ తెలియదు "

ఈ కవే మరోచోట అంటాడు "నీ కాషాయాంబరాలూ, ఆడంబరాలూ కట్టిపెట్టు జపమాలిక త్రిప్పడం, నామభజన చేయడం చాలించు అతని దగ్గరకు పోవాలంటే - అడుగో, ఆయనక్కడ ఉన్నాడు? రాళ్ళు కొట్టి దార్లు వేసేవాళ్ళతోనూ, కటికనేలను దున్నేవాళ్లతోనూ ఈ చీకటి గుడి తలుపులు వేసుకుని ఇక కూర్చోకు **Meet him and stand by him in toil and in sweat of thy brow "**

4

శిధిలాలయమ్ములో శివుడు లేడోయి

ప్రాంగణమ్మున గంట పలుకలేదోయి

దివ్యశంఖము గొంతు తెరవలేదోయి
పూజారి గుడినుండి పోవలేదోయి
చిత్ర చిత్రపు పూలు చైత్రమాసపు పూలు
ఊరూరా, ఇంటింట ఊరకే పూచేయి
శిధిలాలయమ్ములో శిలకెదురుగా కునుకు
పూజారి కొకటేని పువ్వు లేదోయి
వాడ వాడల వాడె, జాడలన్నిట వాడె
వీడు వీడునవాడె, వీటి ముంగిటవాడె
శిధిలాలయమ్ములో శిలకెదురుగా కునుకు
పూజారివానికై పొంచియున్నాడోయి

5

అన్ని రకాల అహంకారాలలోనూ చెడ్డదేదంటే ధర్మసంబంధమైనది, నీతి సంబంధమైనది, అంటే "నా అంత" భక్తుడు లేడు నా అంత ఋజావర్తనుడు లేడు అనుకోవడం ఇట్టి అహంకారులు భగవంతునికి మరింత దూరంగా ఉన్నారు అలాగే నేను సంఘసేవ చేస్తున్నాను, మరో సేవ చేస్తున్నానంటారు కొందరు ఈ బడాయి కూడా బావుండదు **"He who wants to do good knocks at the gate He who loves finds the gate open "**

దరిద్రుల దగ్గరను, శ్రమజీవుల సమీపాననూ – అక్కడ మాత్రమే కాదు – భగవంతుని వసతి లోకం బహిష్కరించిన వాళ్ళ మధ్యనూ పతితుల నడుమా కూడా భగవంతుడుంటాడు వాళ్ళను వదల్లేడు **God is a long suffering God**

6

నారయ్య చెప్పులజోళ్ళు కుడతాడు అంటే పాతజోళ్ళను మరమ్మత్తు చేస్తాడు అంటే మాసికలూ అవీ వెయ్యడం, చిరుగుల్ని కలిపి కుట్టెయ్యడం, ఇలాంటివి చేస్తాడు జోళ్ళకు పాలిష్ గూడా వేస్తాడు

ఒకనాడు మా వీగి వెంట వెడుతున్న నారయ్యను పిలిచాను పిలిచి చెప్పుల జత ఒకటి వానిముందు పడేశాను 'పక్కన కొంచెం ఊడిందీ, కలిపి కుట్టెయ్యాలీ, తరువాత పాలిష్ చేయాలీ' అన్నాను 'ఆ' అన్నాడు తలెత్తకుండానే

కాని నేను తీయమన్న చెప్పులజత తీయలేదు నారయ్య పక్కనే ఇంకో చెప్పుల జోడుంది దాన్ని తీశాడు దానికి రిపేరు కావాలని నేనుకోలేదు

అలా తీసి, పక్కల్ని గట్టిగా విడదీసి చూసి, దబ్బనంతో పొడిచి చూసి, వేళ్ళని ఆ సందులోనికి పోనిచ్చి పెకిలించి లాగిచూసి, అదివరకు లేని చిరుగుల్ని ఇప్పుడు బయటపెట్టి 'ఈ చెప్పులో?' అన్నాడు తలెత్తకుండానే

నాకసహ్యం వేసింది 'ఆ జోళ్ళక్కడపెట్టి అవతలకిపో నాకు ఏజోడూ రిపేరు చెయ్యొద్దు' అని గద్దించేలోగా, అసలు చెప్పులజతను తీశాడు, తలెత్తకుండానే

ఏంజెయ్యను నారయ్యను? దానికున్న చిన్న చిరుగుల్ని గూడా పరామర్శించి, అడుగు అట్టకీ పై తోలుమూతకీ సంబంధం లేనంతదూరం చేశాడు ఇక నేను వీధిలోకి వెళ్ళాలంటే ఏదో చెప్పులజత బాగుచేయించి తీరాలి నా అనుమతి తీసుకోకుండానే నారయ్య సంచీ విప్పాడు తాళ్ళూ, తోలుముక్కలూ, పాత చెప్పులూ అవీ అవతల పారేశాడు తోలు కోసే కత్తివంటిది తీశాడు సూదో, దబ్బనమో, అది తీశాడు తోలు తడిపాడు చెప్పులకు అంటిపెట్టి చూసి, అనుకూలమైన

సైజుల్లో ముక్కలు కోశాడు కోసి చెప్పులలో అతుకులూ, తాను పెకలించి విడదీసి తయారు చేసిన భాగాలూ కుట్టడం మొదలెట్టాడు తరవాత, నేను కోరలేదూ, నన్నడగలేదూ, రెండో జతగూడా మరమ్మత్తు చేశాడు ఆ తరువాత ఏదో ఎర్రమందున్న డబ్బాతీసి చెప్పులకు రుద్దాడు బ్రష్ పెట్టి తోమాడు నిగనిగ మెరిసేలాగా చేశాడు ఇదంతా తలెత్తకుండానే

నారయ్య తలెత్తి పైకి చూడడం ఎరగడనుకున్నాను

ఇక నారయ్యకేం ఇవ్వను? ఎంతో పని ఎంతోసేపు చేసినట్లని పించింది నాకు అంతపనీ నేను కోరుకోలేదని గూడా తిక్కగా ఉంది నాకు తోచిన డబ్బులు పడేశాను అప్పుడు నారయ్య తలెత్తాడు నా కేసి చూశాడు

నారయ్య చూడగలడే? నారయ్య కళ్ళు ఇంకా ఆరిపోలేదు తరువాత నాకేసి చేస్తూనే ఓ చిన్న నవ్వు నవ్వాడు నవ్వడం గూడా చేతనవును నారయ్యకి

నాకు కొంత కలతా, సిగ్గు గూడా వేసింది 'ఏమివ్వమన్నావు?' అన్నాను నీ వడిగిందేయిస్తే కొత్త చెప్పులే కొనుక్కుందునే' అన్నాను 'కొత్త యీ కొనండయ్యా మారాజులు ! తరువాత అయీ బాగు జేస్తా అన్నాడు నారయ్యకి కావలిసిన డబ్బులిచ్చేశాను

డబ్బులు పుచ్చుకుని లేచిన నారయ్యని కూచోబెట్టాను మాటల్లోకి దింపాను అతనికి కొడుకూ, కూతురూ ఉన్నారు కొడుకు బడికి వెడుతున్నాడు ఎలా పంపగలుగుతున్నాడో వాణ్ణి మరి? నారయ్య ముసలితల్లి బతికి ఉంది రోజూ ఎంతో కొంత గడిస్తాట్ట అప్పుడప్పుడు అంత రానూ రాదన్నాడు మరప్పుడు తిండో అన్నాను నిర్లక్ష్యంగా చప్పరించి, పట్టుకొస్తే తింటాం, లేకపోతే పండుకుంటాం అన్నాడు ఆ మాటల్లో కసి లేదు వాటిలో బరువూ బాధా గూడా లేదు ఎప్పుడైనా సినిమా చూశావా అన్నాను మళ్ళీ చప్పరించాడు "ఊఁ,

రెండుమూడుసార్లు అదిగూడా చూసింది పిల్లలకి బలే సరదా, సినిమా అంటే" అన్నాడు ఒక స్థలం పేరు చెప్పి, అక్కడో చిన్న పాతగుడిసెలో కాపరం ఉన్నాన్నాడు అది నా పాతజోడులా ఉంటుందనుకుంటూ, చిరుగులూ మాసికలూ అదీ

'నారయ్యా, ఈ పని నీకు బాధగాలేదా? అన్నాను నారయ్య చిన్న నవ్వు నవ్వి, ఆ నారాయణమూర్తే అన్నిటికీ అన్నట్లు పైకొక్కసారి చూశాడు

7

భక్తుడు రాయ్‌దాసు జోళ్ళు కుట్టేవాడు అతనిలా పాడతాడు

"భగవంతుడు జోళ్ళు కుట్టేవాడు
గొప్పగా కుడతాడు
పగలూ రాత్రీ కుడతాడు
సూర్యుడు బంగారు పాదరక్ష
వెండి పాదరక్ష చంద్రుడు
నీలాల గదిలో, స్వర్గంలో
నిశ్శబ్దంగా కూర్చొని
నిశాదివాలు చెప్పులు కుడతాడు
ఈలోకం పాతబడిపోయిన అతని పాదరక్ష
అయితే అతని అడుగు
అతి తేలికగా పడుతుంది దానిమీద'

భగవంతుడు రజకుడు నిశ్శబ్దంగా నా బ్రతుకూ నీ బ్రతుకూ మాలిన్యం పోయేట్టు ఉతుకుతాడు భగవంతుడు బట్టలకు రంగులు వేసే వాడు గూడా సందె వన్నెలను తెచ్చి మన బాధలకూ, ఉషఃకాంతులను

తెచ్చి మన ఆనందాలకూ అడ్డుతాడు మొదటే చెప్పానుగదా-భగవంతుడు రాళ్ళు కొడతాడు పొలం దున్నుతాడు

8

చెప్పులకు పాలీష్ వేసే కుర్రవాళ్ళలో ఆలీ ఉన్నాడు, అందమైన కళ్ళూ వాడూను వాడు బజారు రోడ్లో కనబడతాడు తరచు సినిమా పోస్టర్లు చూస్తుంటాడు రైలు స్టేషన్ లో నారాయణ ఉన్నాడు వీడు కంపార్టుమెంట్లోకి జొరబడి పాలీష్ వేస్తుంటాడు

నారయ్య కొడుకు మాత్రం చెప్పులు కుట్టడు, పాలిష్ చెయ్యడు చదువుకుంటున్నాడు పాత చెప్పు వంటి నారయ్య గుడిసెకు ఎప్పటికైనా వాడే మాసికలు వేయాలి

అవ్వ
బస్సు ప్రయాణం

నా ఆయుర్దాయంలో సహం నమిలి మింగేసింది అవ్వ సుబ్బమ్మవ్వ ఆయితే, ఆ ముసిల్దాన్ని నువ్వొదిలించుకోలేక పోయావా అనంటావేమో! అలాంటి బోడి ప్రశ్నలు నా దగ్గర కట్టిపెట్టు మీ సావిట్లో వుందీ మీ తాతయ్య పడుకునే ఆ వెడల్పాటి బల్లా, వొకాల్కాలు విరిగితే మళ్ళీ పెట్టించావు, అది నువ్వొదులుకోలేవు అవ్వన్నేను వొదులుకోవాలా?

నిజానికి ఆవిడమీద కోపం వొచ్చినప్పుడు మాత్రం "అరెరే ఆ బ్రిటిష్ వాళ్ళు సహగమనం మాన్పించేశారే! లేకపోతే అవ్వ అవ్వలాగ ముదరకుండానే వెళ్ళిపోయుండేదే!" అని అనిపించడం కద్దు కాని యింతకూ అవ్వ ఉండిపోయింది అంతే, ఉండిపోయింది!

ఇంతకూ అసలుకొస్తాను

కొప్పులూర్నించి కోదండమావయ్య దగ్గర్నించి వుత్తరం వొచ్చింది. అతని రొండో కూతురు పార్వతి పెళ్ళనీ, పెళ్ళి పనులూ అవీ చేయడానికిన్నీ, మిగిలిన యేర్పాట్లకీ సహాయంగా వుండడానికిన్నీ పది రోజులు ముందే రమ్మని

సరే అని పెట్టేబేడా కట్టుకున్నాం ఇల్లూ వాకిలీ సద్దుకున్నాం కాఁవి గాడికీ గోవిందుకూ కబురు చేసి,

"యామఁర్రోయ్, జాగర్త తెల్లమొహాలువేసి కూచోకండి పెరట్లో ఆవుని జాగర్తగా చూడండి యింట్లో అవ్వని వొదిలేస్తున్నాం ఆవిణ్ణి కాస్త కనిపెడుతూ వుండండి పాపం" అని అంటూ

"అవ్వేదఁరా?" అన్నాను

"ఇందాకా వొంటింట్లో గూడూ అవీ సర్దుతున్నారు" అంది మా ఆవిడ

"ఇక్కఁడున్నారయ్యా" అని బండిలో సాఁవాను సర్దుతున్న గోవిందు వీధిలోంచి అరిచాడు

వీధిలో అరుగుమీద అవ్వ కూచుని వుంది ఓ మూటా, చిలకల మానిక చెంబూ, చిన్న తాటాకుబుట్టా, పక్కఁని పెట్టుకుని

"యేఁవిటవ్వా యిది యెక్కఁడికి?" అన్నాను

"కొప్పులూరికి రా" అంది

"కొంప మునిగింది" అనుకున్నా గుండె అరికాల్లోకి జారిపోయింది "యిలాంటి వేసంకాలంలో, తొంభై యేళ్ళదానివి ఈ ప్రయాణ సన్నాహం యేవిటి? పేద్ద ఆఫీసర్ లా పెట్టేబేడా కట్టుకుని! బండీ, బస్సూ, రైలూ యిన్ని యెక్కి యేడవాలక్కఁడికి

"నీ విభూతిపండూ, వొత్తులుపెట్టీ లేకపోతే వివాహం ఆగిపోదు టుప్పుమంటే దారిలో, కొప్పులూరు వెళ్ళడం వుండదిహ అక్కఁడే ఆవలించావంటే అన్నీ తగలడతాయి" అంటూ ఉరిమాను చిన్న మందహాసంతో అవ్వనిదానంగా "అదేవిఁటా అబ్బాయీ! నేఁనాకండా కోదండం కూతురికి పెళ్ళి చేస్తాఁడా? నేను రాకపోతే వాడిచెయ్యి విరిగనట్టవదూ! వెధవ్వాళ్ళకి వేరే వంటలుగదా? అవన్నీ యెవరు చూస్తాఁరా? కలకల్లాడుతూ కోదండం శుభమల్లే పెళ్ళిచేసుకోవడవేఁవిటి?

టవ్వుమంటావు, టువ్వుమంటావు అంటూ అఘాయిత్తెం మాటలేం(వి(రా? మళ్ళీ మళ్ళీ చూస్తానురా యిదీ? " అంటూ మా ఆవిడవైపు తిరిగి "యేవే అమ్మాయీ, 'బంతులాడా రావే, బాలీకామణిరో' ఆ పాటొచ్చునే నీకు? అక్కడ పాడాలే అదిన్నీ, ఆ మధ్య పాడావ్వూ, "అవిటికాలు వియ్యపురాలదిగో వచ్చెనూ "

నాకు చి(రెత్తుకొచ్చింది

ఆవిణ్ణి లోపలికి మూటతోసహా విసిరేసి తలుపే ద్దావనుకున్నాను కాని, అవ్వసంగతి మీకు తెలియదు, సుబ్బమ్మవ్వ సంగతి ఆవిడకో భయంకరమైన ఆయుధం వుంది, నే చెప్పానిదివరకే మీతో పై పెదవి కింద వొకే పన్ను వుందని అదీ మన్ని యేడిపించాలనుకున్నప్పుడూ తనకు పట్టుదల వొచ్చినప్పుడూ, దానికింద అంటే ఆ పన్నుకింద నాలిక పెట్టి ఆడిస్తుంది మన్ని చూసి యెగతాళిగా తలాడించినట్టూ, నువ్వేం చేస్తావు, చూస్తాను అన్నట్లూను

ఆరోజున, ఆ క్లిష్టసమయంలో భయంకరమైన ఆ పన్ను ఆడింపు చూశాను

ఏఁవీ చెయ్యలేక, "గోవిందు వెధవా, సాఁవాను సద్దావోయ్" అని కేకేశాను

"వాడు తిట్టాడని యేవీ అనుకోకు గోవిందూ, పిచ్చికోపంగాని మనస్సు మంచిది" అంటూ బండిదగ్గర కెళ్ళింది అవ్వ

'అవ్వకీ జెయ్!' అని మా నానిగాడు చెయ్యందించాడు కొప్పు లూరికి బయలుదేరాం

కొణితివాడ బస్సుస్టాండు దగ్గర బండిదిగాం అందాకా తోవపొడుగునా అవ్వకీ యెడ్లకీ తీరికలేదు అవి బండి లాగాలాయె, ఆవిడ పెళ్ళి ముచ్చట్లమీద (పెసంగం చేయాలాయె

కొణితివాడలో బస్సప్పుడే సహం నిండిపోయింది దడదడ

సామాను బస్‌స్టాప్‌మీద వేయించి, పిల్లల్నీ ఆడాళ్ళనీ బస్‌లో కెక్కించాం అందరూ కూచున్నారు

అవ్వ ఓ షావుకారుంటే "కాస్త జరుగుబాబూ" అనడిగింది

అతను వినిపించుకోనట్టు యేదో మూలిగాడు

"యేం బాబూ మూలుగుతున్నావు పాపం? కాస్త జరుగు నాయనా!" అంది అవ్వ

అతను బస్సు కిటికీలోంచి చూస్తూ తిక్కగా దగ్గాడు కాని జరగలేదు

షావుకారు, యెత్తుకన్నా వెడల్పెక్కువ మాప్‌లో ఆస్ట్రేలియా వుంటుందే అలాగుంటాడు నిజానికి ఓ పట్టానికి జరగడంకూడా కష్టం

వేసంకాలం, కానీ షావుకారు వర్షాకాలం మబ్బులాగున్నాడు నల్లగా చెమటలు కురిపించేస్తూ అతని పంచా, చొక్కా వొంటికి అంటుకునిపోయి వొలిచేదానికి మాత్రమే వీలుగా వున్నాయి కాని అవ్వకి మాత్రం అతనిమీద జాలికలగలేదు ముందు పన్నాడించడం మొదలెట్టింది కళ్ళు మెరవడం మొదలెట్టాయి వొక విషపునవ్వుతో పెదిమలు వొక పక్కకి వొరిగించింది చెప్పలేనంత చల్లగా నిదానంగా నానిగాణ్ణి జరిగించి వాడిపక్కని కూచుంది అంటే షావుకారుకు సరిగ్గా ఎదురుసీట్లో

"యేవూరు బాబూ షావుకారూ" అని అడిగింది

అతను జవాబు చెప్పలే

ఒక చిటికాగి, "పేరేవిటి బాబూ" అంది

అతను 'ఫో' అన్నట్లు తలపక్కకి టొకాయించి వూరుకున్నాడు "వద్దులే, చెప్పొద్దులే ఆ గొంతు కెలావుంటుందో అని పిల్లలుగూడా వున్నారు" అని గారాంగా మూతిపెట్టింది అవ్వ

ఇక్కడోమాట అవ్వకు కొన్ని ఆయుధాలున్నాయి, ప్రళయప్రైనవి, అశ్వత్థామనారాయణాస్త్రంలాగా ' వాట్లో వొకటి ముందు పన్ను, అదిసరే రెండు దొంగ సావెతలూ అవీ చెప్పడం, అబద్ధపు కధలు తన హయాంలోనే తన ఖుద్దునే జరిగినట్టు చెప్పడం మూడు, అతి ఒడుపుగా అన్నీ చూస్తూ, గమనిస్తూ మందమతిలాగ మగతలో ఉన్నట్లు నటించడం అసలు అవ్వకి వీపు మీదకూడా కళ్ళున్నాయి ఇహ ఆఖరిది, ముసల్దీ ఆడదీ అవడం, దీనివల్ల ఎవరూ ఆవిడమీద చెయ్యి చేసుకోరుగదా

ఇలాగ ఆరోజు బస్సులో షావుకారు కెదరుగా కూచుని అవ్వమొదలెట్టింది బాబూ, యుద్ధ ప్రెసంగం

చూడండీ యెలకపిల్లతో పిల్లి ఆడకుంటుందే, అలాగా షావుకారుతో చెలగాట మాడేసింది వట్టి ఒంటిపన్నుతో, వూటలాగ వూరే మాటలతో చేసింది యుద్ధం

"బాబూ, పేరు చెప్పొద్దమ్మా, వొద్దులే, తెలుస్తూనే వుంది కాదూ ఎంచక్కా 'హనుమాన్లూ' అని పిలవనా? నా బిడ్డవంటివాడవు నాయనా! 'హనుమా' అని కూడా అంటాను ముద్దుగా

"బాబూ, నువ్వు పాపం పేరు చెప్పలేదంటే, చెప్పనూ లేవు పాపం, ఎక్కణ్ణించో రావాలి ఆ దిక్కుమాలిన మాట, మడలతలన్నీ వొత్తి గించుకుని, చూడయ్యా, రోజూ కాస్త తేనె పుచ్చుకోగూడదూ రొండు పూట్లూ? తేనెపుచ్చుకోడం, పప్పులూ వేపుళ్ళూ మానెయ్యడం, అంతేనోయ్ '

షావుకారు వుగ్రంగా చూశాడవ్వకేసి

అవ్వ మళ్ళీ –

"నీ కిష్టంలేదూ అల్లా చెయ్యడం? అవును మరి తిండిమానుకోడం కష్టం నాలికెని చంపుకో లేనపుడు, లోపల బోలెడంత

చోటున్నప్పుడు ఎందుకు మానుకోడం అనిపిస్తుంది ""

ఇక్కడి కొచ్చేసరికి బస్సులో పిల్లలూ వాళ్ళూ మొదట నోట్లోకి చెయ్యడ్డెట్టుకుని "ఛుఛుఛు" అని నవ్వాపుకుంటూ నవ్వడం మొదలెట్టారు అవ్వ సూటిగా, నిదానంగా షావుకారుకేసి చూస్తూ ప్రెసంగం సాగిస్తూనే వుంది

"మా రావయ్యకాపు కొడుకు వీర్రాజు కూడా యిదే చెప్పాను బాబూ నువ్వు వీర్రాజు నెరగవను కుంటాను" నేను, నానిగాడు తిరనాళ్ళ కెళ్ళేప్పుడు మేం బండిలోంచి పడిపోకుండా, వీర్రాజునే చివర్న బిరడాలాగా బిగించాడు మా అబ్బాయి

"ఇంతకీ నే చెప్పేదేవంటే, ఆ వీర్రాజు కూడా నే చెప్పింది వినక, వొళ్ళుపెంచి యిటూ అటూ దురాక్రవణం చెయ్యడం మొదలెట్టాడు ఐతే యిలాగ చూడు నాయనా! అతని వొళ్ళు, అతగాడి వొంటిరంగు మంచిదోయ్ నీ వొళ్ళులాగే నిగనిగలాడుతూ, నల్లహో, కొత్త తారురోడ్డులాగా, నిగనిగలాడుతూ, మన మొహం చూసుకోవొచ్చు తెలుసునా? నల్లటి అద్దంలాగ, మా నానిగా డంటుంటాడు కూడాను మరి సిరా కావలిస్తే వీర్రాజు వొంటి మీద యిన్ని నీళ్ళుపోసి తీసుకోవచ్చని

"అయినా వీర్రాజుకి అంత వొళ్ళు అనవసరమున్నూ ఆపదాకూడాను ఎందుకు? ఒక సంగతి జరిగాక, రావయ్యకాపుతో చెప్పాకూడా "తగ్గించు రావయ్య కాపూ, తగ్గించు వీర్రాజు విస్తీర్ణం" అని

ఓ సారి యేమయిందంటే,

తెల్లారగట్ల, నాలుగ్గంటలకి, రావయ్యకాపు యింటి దగ్గర్నుంచి 'గొల్లు' మని యేడుపులు, కేకలు వినబడ్డాయి

మేం పరిగెత్తాం వాళ్ళింటికి

వాళ్ళ సావిట్లో పాణకచుట్టూ బొద్దెంకల్లాగ వీర్రాజు చుట్టూ యింట్లో నలుగురూ చేరి

"ఏఁవిరా నాయనా ఏఁవిరా, మాటాడరా? సద్దుకున్నావా?" అనడగుతున్నారు దూరాన వో మూల వొణుకుతూ పశువులు తోలుకుపోయే గొల్లాడు వెంకటయ్య నిలబడి వున్నాడు మేం వొచ్చాక, వీర్రాజుని వెల్లకిలా పడుకున్నవాణ్ణి, రాఁవయ్యకాపూ వాళ్ళూ, ఏడెనమండుగురు పక్కకి ఒత్తిగించారు అటు పడిపోకుండా చిన్నపీటలూ అవీ పెట్టేరు చూద్దుంగదా, వీర్రాజు వీపుమించి, చేతులుమించి మూడు ఎఱ్ఱచారలు బొబ్బలెక్కి వున్నాయి "

"ఇదేమిటి?" అన్నా

"తెల్లారగట్ల నాల్గుగంటలకి వీర్రాజు పెరట్లో పశువుల పాకదగ్గిరకి వెళ్ళాట్ట, పశువులకి గడ్డేద్దావని ఇంతలో పిచ్చివెధవ గొల్లి వెంకటయ్య వొచ్చి వీర్రాజుని మలపగేదనుకుని గడ్డిమీద వొంగున్న వీర్రాజుని 'చ్చాచ్చాచ్చా' అని వీపుమీద తాటితో మూడుసార్లు తగిలించాడు గట్టిగా"

"రేచీకటి వెధవ" ఎంత చీకటైనా, బక్కచిక్కిన గేదెకీ వీర్రాజుకీ తేడా తెలుసుకోవద్దూ? అదీ సంగతి వెంకటయ్యగాడు కటాక్షించిన వాతలు మానడానికి వీర్రాజుకి ఆరునెల్లు పట్టింది

"బాబూ, హనుమానులూ, తేనెపుచ్చుకోవాలి బాబూ వేపుళ్ళూ, పప్పులూ మానాలి, ఎవరేనాసరే!" పాపం, ఇప్పటికీ వీర్రాజుకి పెళ్ళి కాలేదు

"పిల్లల్ని చూడ్డానికెళ్ళడం, పిల్లలు యితగాణ్ణి చూసి 'బేరు' మనడం, బేజారెత్తడం, మా రాఁవయ్య కాపు కొడుకుని చూసి మతి చెలించినవాళ్ళూ, మంచంపట్టినవాళ్ళూ కన్నెపిల్లలు వున్నారంటారు"

"అవి వెధవ కిట్టనివాళ్ళ మాటల్లే! బళ్ళో మేష్టరు

పొరపాటున బోర్డనుకుని అతనిమీద అంకెలు వేశాడనీ, పొలంలో అతన్ని కూచోపెడితే పిట్టలూ గిట్టలూ అవీ గింజలకోసం రావనీ, ఎవరింట్లోనేనా ధాన్యం అవీ దంచడానికి గొయ్యి కావలిసివస్తే వీర్రాజుని తీసికెళ్ళి కూచోబెట్టి లేవదీస్తే గొయ్యి పడుతుందనీ, వాళ్ళింట్లో సావాను గదులూ గాదులూ ఒకవైపున్నూ వీర్రాజు గది ఒకవైపున్నూ కొంప ఒరిగి పోకండా యేర్పాటుచేశారనిన్నీ, ఎవరేనా పెంకెపిల్లలుంటే, "వీర్రాజు వొస్తున్నాడు వీర్రాజుతో చెప్తాం" అని హడలెత్తించి పారేస్తారనీ నానా కుళ్ళు కూతలూ కూస్తారు గానీ లోపలకిట్టక – నేను నమ్మను

"హనుమాన్లూ, పెళ్ళయిందా బాబూ నీకు? పాపం, ఆ యిల్లాలెవరో? నీ కయినప్పుడు వీర్రాజుకీ అవుతుంది కాకేంజేస్తుంది? పిండి కొద్ది రొట్టె ఎవళ్ళకి తగినవాళ్ళు వాళ్ళకు వొస్తారు భోజుడు లాంటి రాజుంటే కాళిదాసులాంటి కవి వస్తాడన్నారు శ్రీరాముడు లాంటి ప్రభువుంటే, ఆంజనేయుల్లాంటి బంటువుంటాడు ఇంతకీ శెరీరం పెంచడం మాత్రం తక్కువపనా, హనుమాన్లూ? అందరికీ సాధ్యవా? ఏవిరా నానిగా, నువ్వు పెంచగలవురా? ఎంచక్కా ఒక మననిషిని చెరిపి చేయిస్తే మరి నాలుగు మూర్తులు తయారవద్దూ, హనుమానులూ!"

ఇక్కడికొచ్చేసరికి "ప్పిప్పిప్పి" అని నవ్వాపుకోలేక గిలగిల లాడుతున్న వాళ్ళందరూ గొల్లుమన్నారు ఒక్కసారి

"బాబూ, నువ్వూ నవ్వుతున్నావా, హనుమానులూ! ఎలాగ చెప్పుకున్నాను చెప్పుకో?"

"బస్సు అంతా కదిలిపోతుంటే, తెలీదు నాయనా నువ్వు నవ్వుతున్నావనీ"?

షావుకారు అవ్వ గొంతు పిసకలేక, తాను బస్సు మీదనుంచి దూకలేక ఎలాగున్నాడో ఆ నరకంలో అంతసేపూ , ఇంతలో రైలు స్టేషను దగ్గరికి బస్సువొచ్చి ఆగింది షావుకారు గభీలుమని లేచి

అవ్వకేసి గుడ్లురుముతూ చూశాడు అవ్వకొంటెగా, షావుకారుకి "ఉంటాను బాబూ, సెలవ్ హనుమానులూ" అని గుడ్‌మార్నింగ్ లాగా పెట్టింది అందరూ గొల్లుమన్నారు మళ్ళీ

ఇద్దరు సత్యవాదులు

ఒకప్పుడనిపిస్తుంది, ఈ లోకంలో అందరూ సత్యవాదులే అని

"ఎందుకండీ పాడబద్ధాలు మాట్లాడతాడు, అబద్ధాలు' నాకబద్ధమంటే వొళ్ళు మండిపోతుంది నిజమనుకున్నది అనేసెయ్యాలి అనేసింది అమల్లో పెట్టాలి అంతేకాని నకిలీమాటలూ, నకిలీపనులూ చూస్తే నాకు మహామంటెత్తుకొస్తుంది నేను చస్తే అబద్ధమాడను తెలుసునా, నాలిక కోసెయ్యాలికాని" అన్నమాటలు ప్రతినోటా వినబడుతుంటాయి ఈ లెక్కనిచూస్తే మనకు అడుగడుక్కీ హరిశ్చంద్రులూ, ధర్మరాజులూ తగుల్తారు కాని ఏ నలుగుర్రైదుగురినో తప్పిస్తే, తెలిసో తెలియకుండానో, ప్రతివ్యక్తికి హమేషా అసత్యదోషం అంటుకుంటేనే వుంటుంది మాటలోనో, చూపులోనో, చేతలోనో, నవ్వులోనో!

అయితే ఆ మనిషి అసత్యాన్ని తిట్టినప్పుడు మాత్రం నిజాయితీగానే తిడతాడు కథ చదువుతున్నప్పుడో, సినిమా చూస్తున్నప్పుడో, దొంగకి కూడా దొంగ పట్టుబడాలనే ఉంటుంది మనిషిలో లోపల ఉన్న మంచితనం అదే అదే మనిషిని రక్షిస్తుంది అదే మనిషిచేత ఇందాకటి మాట అనిపిస్తుంది

ఇంకోటికూడా ఉంది అదేపనిగా ఇంకోడు చెడ్డవాడు అని మొదట కోపం కొద్దీ మొదలెట్టీ, అని, తర్వాత అది తానే నిజం క్రింద నమ్మేయడం అలాగే తానన్నదీ, చేసిందీ, నిజాయితీదీ అని, అనిఅనీ, అదీ నమ్మేయడం

ఏదో పుస్తకంలో చదివినట్టు జ్ఞాపకం ఒకడు ఒక పెద్ద గండం దాటితే ఏదో చేస్తాడని భగవంతుడికి మొక్కుకుని, అది దాటగానే బయలికేసి చూసి, కన్నుగీటి, ఆ మొక్కు చెల్లించడు దేవుణ్ణే టోపీవేసినట్టు' కాని, క్రమక్రమంగా తాను నిజాయితీవాణ్ణే అని నమ్ముతాడు

ఏదెలాఉన్నా, ఎవడికివాడు అందమైనవాణ్ణనీ, తెలివైనవాణ్ణనీ, నిజాయితీ అయినవాణ్ణనీ, అనుకుంటే తప్ప బ్రతకనేలేడు దీనివల్ల ఒకటి తేల్తుంది మంచీ చెడ్డా, సత్యం, అసత్యం, ఏవో పాళ్ళలో అందరిలో ఉంటాయనిన్నీ, గుణదోషాలు నిర్ణయించేవాడు దయాళువైన ఆ భగవంతుడేననిన్నీ ఆ భగవంతుడి దృష్టిలో దోషం అనేది కుదర్చవలసిన రోగమేకాని, దండించవలసిన నేరం కాదని, కనుక అందరం అన్యోన్యంగా ఇష్టంగా ఉండాలని

ఇక ఈ అసత్యాలు చెప్పేవాళ్ళు స్థూలంగా మూడు రకాలని అనుకోవచ్చు మొదటిరకం, ప్రతి నిత్యం దినచర్యలో తగిలే బాపతు "బడికెందుకు రాలేదురా నిన్న?" అని మేష్టరడిగినప్పుడల్లా, బ్రతికున్న అమ్మమ్మ నిన్న చనిపోయిందని చెప్పే పిల్లవాడిలాగ, ఇలాంటివి అధికారుల దగ్గర, ఆఫీసులలో, బేరసారాల్లో ఇచ్చిపుచ్చుకోడాల్లో, అన్నిట్లో హెచ్చుతగ్గు పాళ్ళల్లో రోజూ తగుల్తుంటాయి వీటిలో అంత సరదా కనబడదు అయినా ఒక పిల్లవాడు, మేష్టరుతో చెప్పిన అసత్యం చమత్కారంగా ఉంటుంది "ఏమిరా ఎందుకు ఆలస్యంగా వచ్చావు?" అంటే "వానకురుస్తోంది కాదండీ ఒక అడుగు ముందుకేస్తే రెండడుగులు వెనక్కు జారుతుంది అందుకని ఆలస్యమయిందండి "

"ఆడుక్కి రెండడుగులు అలా వెనక్కి జారితే, స్కూలు కెలా రాగలిగావురా?"

"నీవు స్కూలువైపు పెట్టాను మేష్టారూ"

ఇంకోరకం అసత్యంవాళ్లున్నారు వీళ్ళు రామాయణంలో రజకుని వారసులు వీళ్ళు తేళ్ళకి తాతలు, తోడేళ్ళకి తండ్రులు వీళ్ళు మహా ఆపత్కారమైనవాళ్ళు వీళ్ళు ఒథెల్లో నాటకంలో ఇయాగోకి చుట్టాలు మన శకునీగికునీ వీళ్ళకి కాస్త దగ్గిరగా వస్తారేమో! వీళ్ళకి పెద్దా చిన్నా మంచీ చెడ్డా, స్త్రీ పురుషుడు, న్యాయం అన్యాయం అంటూ ఉండదు వీళ్ళు మొట్టమొదట భయంకరమైన అసత్యం ఆడి, తర్వాత దానిని నిలబెట్టడానికి కారణం వెతుక్కుంటారు **"Motive hunting of a motiveless malignity"** లాగా ఈ దిక్కుమాలిన అసత్యం ఆ నోటా ఈ నోటా దొర్లి దొర్లీ,నాని నానీ, చాలా పెద్దగా వికృతంగా చుప్పనాతిగా తయారవుతుంది

మూడో రకం వాళ్ళున్నారు చీమకైనా చెడ్డ చేయలేరు కాని వీళ్ళకి కాశీమజిలీ కధలు కంఠస్థం వీళ్ళ కల్పనకి కళ్ళెం అంటూ ఉండదు పక్క వీధిలో కొకసారి ఇట్టే వెళ్ళొచ్చి పదితలల రావణాసురుణ్ణి అప్పుడే చూసివచ్చామంటారు కీలుగుర్రాలూ, ఎగిరే తివాసులూ, ఇలాంటివాటి కల్లా వీళ్ళ మెదడే పుట్టిల్లు అయినా మంచివాళ్ళు, కులాసావాళ్ళు, ఇదిగో వీళ్ళని గురించి చెపుతుంటేనే ఇద్దరొస్తున్నారు కాస్త పక్కకి తప్పుకుని వాళ్ళ మాటలు విందాం

*   *   *   *

హరిశ్చంద్రుడు . యేఁవి చలి ! యేఁవి చలి, ధర్మరాజూ మనం పురాణాల్లో చదివింది అబద్ధమనుకుంటాం కాని వెఱ్ఱి పీరులం

ధర్మరాజు అదేదో ముందు చెపుదూ, చెంద్రం

హరిశ్చంద్రుడు ఆగు, యిలా చూడు, ముందీ మాట విను నడివీధిలో చెంద్రం అని నన్ను ఎప్పుడూ పిలవకేం? నిన్ను రాజు అంటున్నానా, ధర్మరాజు అని పిలుస్తున్నానా? నన్ను సత్యహరిచ్చెంద్రం అను పోనీ హరిచ్చెంద్రం అను

ధర్మరాజు సరే హరిచ్చెంద్రం, జరిగిందేఁవిటో చెపుదూ

హరిశ్చంద్రుడు బదరీనాధ్, హరిద్వారం యాత్రలన్నీ పూర్తిచేశాం నేను మానససరోవరానికూ్కడా బయలుదేరా అదీ దాటాను గడ్డ హిమాలయాల మధ్య కొచ్చాను

ధర్మరాజు ఒక్కడివే?

హరిశ్చంద్రుడు : నాతో మరొహడు వస్తున్నాడుగా ఒకచోటు కొచ్చాక, ఒక నాడు వాడితో యేఁవిటో చెబ్దామనుకున్నాను ధర్మరాజా మాటలు – మన నోటమ్మట వొచ్చే మాటలోయ్ – అవి చలికి గడ్డ కట్టుకుపోయి, యివతలికి పడి రాలడం మొదలెట్టాయి ఇహచూడూ, వాడి వాక్కులు వడగళ్ళు, మన మాటలు మంచుగడ్డలూను, యిక మాట్టాడు కోవడఁవెలాగోయ్?

ధర్మరాజు యిప్పటికీ అలాగే వుందన్నమాట చలక్కడ?

హరిశ్చంద్రుడు యేం, నువ్వూ వెళ్ళావా ధర్మరాజా?

ధర్మరాజు. నేను టిబెట్టు కూడా చుట్టబెట్టాను కదోయ్, హరిచ్చెంద్రం! అయితే మేం ముందు జాగర్తలో పడ్డాం నువ్వు చెప్పినట్లే మాట్టాడుకుంటూంటే, మాటలు ముక్కలుముక్కలుగా గడ్డకట్టుకుపోయి రాలి పడేవి అప్పుడు మేము అగ్గిపుల్లలు వెలిగించి, వాటిని మాటలుగా మార్చేసి తంటాలుపడేవాళ్ళం

హరిశ్చంద్రుడు నాకూ తోచిందనుకో ఆ వుపాయం కాని యీ యేడు చలి యెలా వుందంటే, ఆ అగ్గిపుల్ల వెలిగించేసరికి, ఆ వెలుగు గడ్డ కట్టుక పోయి, నక్షత్రం రాలి పడ్డట్టు చుంయిమని రాలిపడిపోయేది

సరే దానికేంలే

ధర్మరాజు ఆఁ ! అలాగేం?

హరిశ్చంద్రుడు . తిరిగొచ్చేటప్పుడో గమ్మత్తు వొక కొండలబారు దగ్గర ప్రతిధ్వని 'సత్యహరిచ్చెంద్రా' అని యిప్పుడు కేకేస్తే, మరి పది నిమిషాలయాక ఘట్టిగా స్పష్టంగా 'సత్యహరిచ్చెంద్రా' అని ప్రతిధ్వని తిరిగొచ్చేసేది

ధర్మరాజు అంటే, నువ్వు టిబెట్టు వెళ్ళలేదుగా మరీ దాన్నే మన వాళ్ళు 'త్రివిష్టపం' అంటారు 'సురలోకోద్యోదివౌద్వే స్త్రియాం క్లీబే త్రివిష్టపమ్' అన్నాడు కాదుటోయ్ అమరంలో అక్కడ అంతా దేవతల లెక్క వోచోట వోరాత్రి ఆగిపోవలసి వొచ్చింది, పది ఘంటలకు ఇహ నిద్రపోవాలి అయితే, తెల్లారగట్ట ఆరు ఘంటలు దాటకుండా లేవాలి అప్పుడేం చేశానూ 'ధర్మరాజా తెల్లారింది లేలే!' అని కేకేసి పడుకున్నా మరి ఎనిమిది ఘంటలయాక, అంటే తెల్లవారగట్ట, సరిగ్గా ఆరుఘంటలకి 'ధర్మరాజా! తెల్లారింది లేలే!' అని అలారంలాగా కొండ కొండనుంచి, నా కేకే ప్రతిధ్వని వొచ్చి లేపేసింది యిదంతా ఎందుగ్గాని, హరిచ్చెంద్రా, చలికాలంలో వుత్తరదేశయాత్ర చేయకూడదూ అంటాను

హరిశ్చంద్రుడు వేసంగిలో మాత్రం? యిది విను వోమాటు వో పెద్ద వుద్యోగి – పేరెందుకులే – ఢిల్లీనుంచి "సత్యహరిచ్చెంద్రం ! నీతో ఏదో ఆలోచించాలి వెంటనే రా, ప్లీజ్" అని ఫోనులో మాట్లాడాడు మండు వేసంగి ! ఏం జెయ్యను? చచ్చినట్టు బయలుదేరా మకాం ఆయనగారి భవంతిలోనే అంతా పాలరాయి! వొకనాడు మా మంతనాలయ్యాక, ఆ పాలరాతి వరండాలో పచారుచేస్తూ చుట్ట వెలిగించాను చుట్ట కాల్చుకుంటుంటే ఉమ్మిరాదు మరీ? ఉమ్మేశా చటుక్కున గ్యాపకంవొచ్చింది

ధర్మరాజు . యేఁవనీ?

హరిశ్చంద్రుడు : అది పెద్ద ఉద్యోగి భవనమనీ, పాలరాతిదనీ, యెక్కడబడితే అక్కడ ఉమ్మెయ్యకూడదనీ

ధర్మరాజు   యెవరిదైతే నీ కడ్డేఁవిటోయ్? నీకు రూల్సేఁవిటి హరిచ్చెంద్రం!

హరిశ్చంద్రుడు · అవున్లే ! అయితే మనకే బావుండదు చూడూ అప్పుడు వ్రాసీని పిలిచాను 'ఉమ్మిపడ్డచోట శుభ్రంగా కడిగేవోయ్' అన్నా 'యెక్కడ?' అన్నాడు వాడు నేలకేసి చూస్తే యేఁవీలేదు

ధర్మరాజు   యేంజరిగింది?

హరిశ్చంద్రుడు ఉమ్మి ఆనవాలైనా లేందే, కింద ఆనవాలు వుండటానికి అది నేలమీద పడితేనా?

ధర్మరాజు   అవును మరి, ముండు వేసంగాయెనూ, ఆ నిష్ఠీవనం నోటి నుంచి నిష్క్రమించీ నిష్క్రమించడంలో భూమిని చేరకుండానే ఆవిరై పోయి, మేఘశకలాలకు మల్లే చెదిరిపోయిందన్నమాట నాకూ అంతే జరిగిందిగా ఒకసారి రాజపుటానాలో నేను నీళ్ళ పుక్కిలించి వుమ్మేయడం, నోట్లోంచి నీళ్ళురాకుండా ఆవిరిలా రావడం అంతే ఒక ఫ్యాక్టరీ గొట్టంలాగా అయిపోయానోయ్!

హరిశ్చంద్రుడు నీకు వుమ్మేయడం దాకానన్నా వచ్చింది వోసారి మన బెజవాడలో ఒకింగ్‌హామ్‌పేటలో భానుమూర్తిగారి భార్య, నాకు మంచి నీళ్ళు యివ్వబోవడం, ఆ చెంబు నా కందించేలోగా అది ఉత్తదిగా అయిపోవడం ! అయితే యివన్నీగూడా ప్రకృతిలో వున్నవే ఆ భగవంతుడి చేతలు తపస్సువల్ల మనుష్యులమే బ్రహ్మాండమైన శక్తిని సంపాదించవచ్చు

ధర్మరాజు   అంత తపస్సు లేకపోయినా, మనలాంటివాళ్ళం కూడా కొంత ధీమాతో, పట్టుదలతో, అసాధ్యపు పనులు చెయ్యొచ్చు వోసారి, మా జమీందారుగారితో వేట కెళ్ళా ఆయన, ఈ ధర్మరాజుగాడు లేకండా, కోటనుండి వొక్క ఘడియ యివతలకు అడుగుపెట్టేవాడు కాదు సరే వేటకు వెళ్ళాం కీకారణ్యం ముందు నేను నడుస్తున్నాను వెనకాల చీమల బారులా మిగిలినవాళ్ళు వేటకుక్కలు, సరంజామూ!

మాబారులో ఆఖరి వాడికి కొంచెం అవిటికాలు నువ్వెరుగున్నదేకదా, నాకు మాటా నడకా అన్నీ చురుకే హరాత్తుగా వున్నట్టుండి, వెనకనుంచి 'మొర్రో పులి పులి !'అని కేక వినబడింది మా జనమంతా యధాయధలైపోయి, చెట్టూ పుట్టా చూసుకున్నారు ఆ అవటికాలువాణ్ణి, యెలకను పట్టుకున్నట్టు వొక పులి నోట కరుచుకుంది

హరిశ్చంద్రుడు . యేం జేశావప్పుడు ?

ధర్మరాజు యెంతైనా మనిషినికదా, యేం జేస్తాను? వాణ్ణి వదిలిపోతానా? వొక్క అంగలో వెళ్ళి, మొదట దాన్ని అడ్డగించాను "ఆగు" అన్నాను కాస్తా కూస్తా వుందా పులి? దాని వంటిమీద చారలే ఉన్నాయి, నాలుగేసి అడుగుల వెడల్పు!

హరిశ్చంద్రుడు · సొట్టాడ్ని వదిలేసిందా అది?

ధర్మరాజు వదుల్తుంది? ఆ పెట్టేవి పెట్టకుండా వదుల్తుందా?

హరిశ్చంద్రుడు యేం జేశావ్?

ధర్మరాజు దండం దశగుణం భవేత్ చేతిలోవున్న బడితెతో వో పెట్టు పెట్టాను ఆ వ్యాఘ్ర చక్రవర్తికి కపాల మోక్షమయినంత పనయింది నేను యే సింహాన్నో, శరభాన్నో, గండభేరుండాన్నో అనుకుంది వాణ్ణి వదిలి కుయ్యో, మొర్రో అని వొకటే పరుగు

హరిశ్చంద్రుడు బతికాడా?

ధర్మరాజు చచ్చిపోనిస్తానటోయ్! అయితే మెడమీద పేద్దగాయం బతుకుతాడని అనుకున్నానా? వోపని చేశాను నాకు తెలుసున్న నాలుగు ఆకులున్నాయి అక్కడ అవి తెచ్చి, ఆ పసరు ఆ గాయంపైన పిండాను ఓ ఘడియలో చర్మమంతా, నున్నగా మాములుగా అయిపోయింది చెప్పొచ్చేదేమిటంటే మనకు ఆ నిబ్బరం వుండాలి పులవనీ దాని బాబో తాతో అవనీ, తోక ఝాడింపవలసిందే

హరిశ్చంద్రుడు కాని ఇదొకప్పుడు మనకీ వికటించవచ్చు మనం ఆ పులితో కాళ్ళూ వేళ్ళూ పెనగవలసి రావచ్చు మనకి నాలుగు చావుదెబ్బలు తగలొచ్చు తపస్సేవుంటే! మా తాతగారికిలాగ! తాతగారంటే మా

అమ్మగారి తండ్రిలే
ధర్మరాజు : అలాగా?
హరిశ్చంద్రుడు అవును, ఆ రోజుల్లో వోసారి శ్రీశైలం వెళ్ళుతుంటే ఆయన, హఠాత్తుగా పెద్దపులి బొబ్బలు వినిపించాయట ముందు అందరూ చెల్లాచెదురైపోయారు యెందుకర్రా అంత కంగారు అని మా తాత కేకేస్తునే వున్నాడు వాళ్ళు దూరంగా పోయి, శాస్తుర్లుగారూ, మీరూ ప్రాణాలు దక్కించుకోండి రండి, అని కేకలు పెట్టారు మా తాత వో చిరునవ్వు నవ్వి, "మీకు మల్లే నాకు పిక్కల్లో కాదు వుంట బలం" అని అంటూ, ఆ శార్దూలంవైపు తీక్షణంగా చూడ్డం మొదలుపెట్టాడు దాని కళ్ళలో కళ్ళు కలిపి
ధర్మరాజు అది మీదపడకుండా అలా నిలబడి వుందిటోయ్ మీ తాత చూపుతో?
హరిశ్చంద్రుడు నిలబడిందనా అంటున్నావు! యెలా నిలబడుతుంది? మా తాతగారి చూపుల్లోని విద్యుచ్ఛక్తి చింత నిప్పులవంటి దాని కళ్ళలోకి ప్రసరించడవున్నూ, దానికి షాకు కొట్టినట్టు అయిపోవడవున్నూ, అది గాలి తీసేసిన రబ్బరు బొమ్మలాగ చప్పగజారి నేలమీద బబ్బోవడవున్నూ జరిగాయి నువ్వు నమ్ముతావో, నమ్మవోగాని!
ధర్మరాజు . నువ్వు చెప్తుంటే యెందుకు నమ్మను? యింతకూ మన పెద్దల తపశ్శక్తి అలాంటిది! వోసారి మా పెత్తండ్రిగారు – నువ్వు ఎరుగుదువుగా ఆయన్ని, మహానుభావుడు – ఆయనాన్నూ, మా వూరు రాజాగారున్నూ బావా అంటే బావా అని పిలుచుకునేవారు వో మారు యిద్దరూ వూరిబయటకు రాజాగారి బగ్గీలో షికారు వెళ్ళుతున్నారు రాజాగారు సరదాకి – బావమరదుల వరసకదూ మరి – మా పెత్తండ్రిగారివైపు చూసి, "యిదిగో యీ కనబడే భూమంతా మీరు రేపటికి తెల్లవారేసరికి, యెన్ని యెకరాలమేర దున్నుకోగలిగితే అన్ని యెకరాలూ

మీకిచ్చేస్తున్నాను” అన్నారు, వెటకారంగా నవ్వుతూ, పక్కనున్న దివానుకేసి కన్నుగీటి మా పెదనాన్న “చిత్తం” అన్నారు గంభీరంగా చీకటి పడుతోంది యింటి కొచ్చేశారు యింటికిరాగానే, మా పెదనాన్న “వొరే అబ్బాయ్, రాగిచెంబూ దర్భాసనం పట్టుకు నాతోరా” అన్నాడు యిద్దరం రాజుగారు చూపించిన స్థలం దగ్గరకి వెళ్ళాం మొక్కా, మోడిగా, రాయి, రప్పా, యెగుడూ, దిగుడూ, భయంకరంగా వుంది మై ళ్ళకొద్దీ

హరిశ్చంద్రుడు అప్పుడేం జరిగింది?

ధర్మరాజు · ధర్భాసనం వేసుకున్నారు మా పెదనాన్న దానిమీద పద్మాసనం వేసుకున్నారు పక్కన నీళ్ళతో వున్న రాగిచెంబు పెట్టుకున్నారు కళ్ళుమూసుకుని యేవో మంత్రాలు జపించడం మొదలపెట్టారు నేను కుర్రాణ్ణికదా, నెమ్మదిగా ఆ ప్రక్కన వొరిగి నిద్రపోయాను తరవాత పెదనాన్నగారి గొంతుక వినబడింది “అబ్బాయీ” అని పిలిచినట్టు లేచి చూశాను తెల్లారింది కంటికి కనబడేటంతమేర యే వెయ్యి యెకరాలో యెంతో నున్నగా, చదునుగా నూరేళ్ళనుంచి దున్నుతున్న మాగాణిలా అయిపోయింది

హరిశ్చంద్రుడు యెలా అయిందంటావు?

ధర్మరాజు ఆ రాత్రి మేం కూచున్నచోట – అది పెద్ద శ్మశానం – మా పెత్తండ్రిగారు మంత్రాలు చదివి, భూమిలోనుంచి చచ్చిపోయినవాళ్ళ దెయ్యాలనన్నింటిని పిలిచారు వాటితో, మీరు తెల్లావారేలోగా యెంత దున్నగలరో అంతవరకు దున్నండి, అని ఆర్డరు చేశాడు అవి వెయ్యో పదిహేనువందలో యెకరాలు దున్నేశాయి, చచ్చినట్టు ! తెల్లారేసరికి మాయమయ్యాయి మంత్రబలం !

హరిశ్చంద్రుడు . అప్పుడు రాజుగారు యేం జేశారు ?

ధర్మరాజు మా పెదనాన్న నన్ను పంపాడు వారిని పిలవమని వారు వచ్చారు అంతా చూశారు తెల్లమొహం వేశారు “కలయో వైష్ణవ

మాయయో" అన్న పద్యం పాడ్డానికి సిద్ధమయ్యారు "అదేదీకాదు మహాప్రభూ, అస్మదాదుల తపశ్శక్తి" అన్నారు మా పెదనాన్నగారు అప్పుడు "ఈ భూమంతా మీరు తీసుకుంటే మాకు మిగిలేది యేవిటండీ" అన్నారు రాజాగారు అప్పుడు మా పెత్తండ్రిగారు, "మడి మాన్యాలపై మమకారంగలవారికి గాని మా కెందుకండీ యీ భూమి? కావాలంటే కల్పవృక్షం నాటెయ్యనా మా దొడ్లో?" అనీ, అయితే మీ మనస్సు నొవ్వకండా, ఒక పందుంభూమి తీసుకుంటాంలెండి, అని రాజాగార్ని వూరొక్కోబెట్టారు ఆయనే ఆ రోజుల్లో – సీమదొర, గవర్నరు – ఆ గవర్నరకు ప్రాణరక్షణ చేశాడు చేస్తే "మిస్టర్ ధర్మరాజ్, థ్యాంక్యు వెరిమచ్ " అని షేక్‌హాండ్ చేసి పారేశారు

హరిశ్చంద్రుడు మర్చిపోయి నీ పేరు పెట్టావేమిటి మీ పెద్దనాన్నగారికి యిందులో పొరపాటున?

ధర్మరాజు : హఠాత్తుగా నిద్రలో లేపి పలకరించినా మన కసత్యంరాదు మా పెదనాన్నగారి పేరు నాకు పెట్టారు ఆ గవర్నరు కథేవిటంటే

* * * *

చూశారా వాళ్ళధోరణి రండీ ఇకచాలు, మనం వెడదాం వాళ్ళని మనం నమ్మం, వాళ్ళు ఒకళ్ళ నొకళ్ళూ నమ్మరు కాని వాళ్ళవల్ల ఎవళ్ళకీ చిక్కులేదు వాళ్ళతో కూచుంటే మనకు ఊసుపోతుంది ఎప్పుడేనా చిక్కొస్తేమాత్రం వాళ్ళకే వస్తుంది, తోడేలు గొల్లపిల్లవాడు కథలోలాగ

ఎప్పుడు వాళ్ళని నమ్మాలో తెలియదు కాదూ ఖరి? మొత్తంమీద అసత్యం తోడేలు

ఒకాయన వైద్యం చేస్తాడు మహా గట్టివాడు అతని మందు జబ్బు కుదర్చడంలో ఎంత అమోఘంగా పనిచేస్తుందో, అతని

సంభాషణలో కధలు రోగికి అంత ఉల్లాసం కలిగించి ఆ మందుకి తోడ్పడుతాయి అతనితో ఉండి ఆకధలు వింటూంటే రోగం రాదనిపిస్తుంది ఎటొచ్చీ వింటున్నప్పుడు మనం నమ్మనట్టుగానీ, నవ్వుతూన్నట్టుగానీ మొహం పెట్టకూడదు ఇందాకా విన్న సంభాషణలో పదిహేను వందల ఎకరాల రాతినేల ఒకరాత్రికి రాత్రి దయ్యాలు చదునుచేసి మాగాణి గా మార్చిన కధ ఆ భిషగ్వర ప్రోక్తమే అంటే వారు సెలవిచ్చిందే వేసవి కాలపు ఎండకధలు కూడా ఆయనవే ఆయన్ని మించినవాడున్నా డొకాయన పులిమీదపుట్ర యుద్ధం రోజుల్లో ఆయన చెప్పేవాడూ, హిట్లర్ కి మూడు రహస్యాయుధాలున్నాయనినీ, అందులో ఒకటి తనకున్నూ తెలుసుననీ, అది "ఢాం" అని నడుచుకుపోతూ అన్నిటినీ పిండిచేసే కొండ అనినీ, పర్వతాల రెక్కలు ఇంద్రుడు నరికేస్తున్నప్పుడు ఎక్కడో దాక్కొని దాటుకువచ్చిన బాపతనినీ

ఓ చిన్న కధ ఆయన చెప్పింది

"దిష్టిబొమ్మలు కట్టరండీ పొలాల్లో, కాకులూ అవీ వాలి ధాన్యపు గింజ లెత్తుకపోకుండా వోసారి ఆ దిష్టి బొమ్మకుకూడా కాకులు లొంగక పోతే, వో రాత్రికి రాత్రి జపం చేసి మంత్రించి వో బొమ్మను కట్టాను అది కట్టాక హడలిపోయి కాకులు అదివరకు కరుచుకుపోయిన గింజలన్నీ పట్టుకొచ్చి అంతదూరాన్ని గట్టులాగపోసి చక్కాపోయాయి"

ఏదో ఇందాకటివాళ్ళకి, హరిశ్చంద్రుడనీ, ధర్మరాజనీ పేర్లు పెట్టాం పెడితేయేం? మనం అందరమూ దేవుళ్ళవీ మహాత్ములవీ పేర్లు పెట్టుకోవడంలేదూ?

* * *